

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра „Економіка, менеджмент та комерційна діяльність”

«Допущена до захисту»
Зав. кафедри економіки,
менеджменту та комерційної
діяльності
к.е.н., доц.

_____ Тетяна РЯБОВОЛИК

„__” червня 2024 р.

(протокол засідання кафедри ЕМ та КД

№ _____ від „__” червня 2024 р.)

Кваліфікаційна робота
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему: «Управління інноваційною діяльністю аграрного підприємства»

Виконав: здобувач вищої освіти
IV курсу, групи МЕ-20
спеціальності 073 «Менеджмент»
ОПП «Менеджмент»
Дратвер Данил Дмитрович
Керівник: к.е.н., доц.
Немченко Тетяна Анатоліївна
Рецензент: _____

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРОПІДПРИЄМСТВ	7
1.1. Загальна характеристика інноваційної діяльності агропідприємств сучасних умовах	7
1.2. Сутність інноваційних процесів в діяльності аграрних підприємств	13
1.3. Механізм розробки стратегії інноваційного розвитку аграрного підприємства	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СФГ «ВОЛОДАР»	25
2.1. Загальна характеристика СФГ «Володар»	25
2.2. Аналіз управління СФГ «Володар» та організації інноваційної діяльності на підприємстві	29
2.3. Фінансовий аналіз показників діяльності СФГ «Володар»	34
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СФГ «ВОЛОДАР»	42
3.1. Основні тренди розвитку інноваційної діяльності аграрного підприємства	42
3.2. Впровадження диджитал-технологій у діяльність СФГ «Володар»	46
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	63

ВСТУП

Швидкоплинні зміни глобального економічного середовища, зумовлені кризовими явищами, що в той же час супроводжуються науково-технічним прогресом, посиленням на цьому тлі конкуренції та трансформацією споживчих уподобань, змушують усі підприємства, незалежно від їх галузевої приналежності адаптуватися до нових викликів. У цьому контексті інноваційна діяльність набуває визначальної ролі для забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку суб'єктів господарювання. Аграрний сектор, як один із стратегічно важливих секторів економіки України, не є винятком у цьому процесі.

Сучасне аграрне підприємництво стикається з численними труднощами, серед яких слід відзначити виродження ґрунтів, мінливість кліматичних умов, нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію та зростаючі вимоги споживачів щодо якості та екологічності продуктів харчування, експортні обмеження на фоні ризику втрати врожаю через військову агресію, тощо. Впровадження інновацій у виробничі процеси, організаційні структури та маркетингові стратегії є невід'ємною складовою забезпечення ефективного функціонування аграрних підприємств у довгостроковій перспективі, що відображено у працях низки українських науковців: Білінська В., Бухало О., Малиш І., Вернюк Н., Дяченко М., Демиденко Л., Коваль І., Кудлай В., Ласло О., Польова О., Русан В., Саблук П., Халатур С. та ін.

Проте, ефективне управління інноваційною діяльністю в аграрній сфері забезпечує системний підхід, що охоплює розробку та впровадження інноваційних рішень, управління інноваційними проектами, формування інноваційного середовища, залучення інвестицій та управління інтелектуальною власністю, що мають свої особливості та стрімко розвиваються у ногу з часом. Крім того, важливого значення набувають питання адаптації світового досвіду управління інноваціями до конкретних

умов українського аграрного сектора, що обумовлює актуальність розгляду даної тематики в кваліфікаційній роботі.

Метою даної кваліфікаційної роботи стало комплексне дослідження теоретичних засад та практичних аспектів управління інноваційною діяльністю агропідприємств, а також розробка актуальних рекомендацій щодо підвищення ефективності інноваційних процесів у діяльності досліджуваного селянського господарства «Володар».

Завданнями у кваліфікаційній роботі є:

- дослідити теоретичні підходи до розуміння інноваційної діяльності агропідприємств у сучасних умовах господарювання, провести систематизацію знань щодо сутності інноваційних процесів, що відбуваються в діяльності аграрних підприємств, з'ясувати методологічні засади розробки стратегії інноваційного розвитку аграрного підприємства;

- здійснити організаційно-економічну характеристику СФГ «Володар» та проаналізувати стан управління інноваційною діяльністю на підприємстві, провести фінансовий аналіз показників діяльності СФГ «Володар» для визначення фінансових можливостей впровадження інновацій.

- визначити основні тренди розвитку інноваційної діяльності аграрних підприємств та окреслити перспективні напрямки їх вдосконалення;

- запропонувати рекомендації щодо впровадження диджитал-технологій у діяльність СФГ «Володар» для підвищення ефективності інноваційних процесів на досліджуваному підприємстві.

Об'єктом вивчення в даній кваліфікаційній роботі обрано селянське фермерське господарство «Володар», яке займається рослинництвом, пропонуючи для реалізації зернові, технічні та олійні культури вітчизняним та закордонним споживачам, його організаційно-економічна характеристика, фінансово-господарська діяльність, існуюча система управління інноваціями, а також інноваційний потенціал.

Предметом вивчення у даній кваліфікаційній роботі є теоретичні засади та практичні аспекти управління інноваційною діяльністю агропідприємств, сільськогосподарських формувань.

У якості теоретичного та методологічного базису дослідження використані наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань інноваційного розвитку агропідприємств, законодавчі та нормативно-правові акти України, що регулюють інноваційні процеси в аграрному секторі. матеріали фінансової та управлінської звітності СФГ «Володар», тощо.

При проведенні досліджень застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема методи аналізу і синтезу, системного підходу для вивчення теоретичних основ інноваційної діяльності агропідприємств, статистичні та економіко-математичні методи, методи моделювання тощо.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні особливостей інноваційної діяльності аграрних підприємств з урахуванням сучасних тенденцій диджиталізації.

Практичне значення роботи зосереджене на можливості застосування її результатів для підвищення ефективності інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств, зокрема у напрямі використання технологій блокчейну та Big Data.

Матеріали кваліфікаційної роботи отримали апробацію під час виступу на X Обласної науково-практичної конференції учнів та здобувачів вищої освіти «Сучасний стан економіки України: проблеми та перспективи розвитку» від 19.04.2024 р. на тему «Актуальні напрями розвитку інноваційної діяльності аграрних підприємств» та опубліковані у збірнику тез доповідей.

Кваліфікаційна робота, відповідно до умов, які висунуті до кваліфікаційних робіт першого (бакалаврського) рівня складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури, а також додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРОПІДПРИЄМСТВ

1.1. Загальна характеристика інноваційної діяльності агропідприємств сучасних умовах

Загально відомо, що в теперішніх умовах господарювання агропідприємство, незалежно від розміру, форми власності, ринкових орієнтирів, профілю виробництва, має реалізуватись на засадах загальних принципів (організації, планування, контролю, мотивування). Ці принципи відображають досягнення менеджменту останніх десятиріч розвитку бізнес-процесів в аграрній сфері (галузеві, регіональні та світові тенденції змін в аграрній сфері). Разом з тим, аналізуючи інноваційну активність агропідприємств, виявилися специфічні особливості реалізації інноваційної діяльності в сільському господарстві, а саме ті ознаки, що обумовлені специфікою роботи і живими організмами, сезонністю, підвищеними ризиками, характером новацій, наслідками впровадження інновацій. Зазначимо, що в агрогалузі переважають поліпшувальні новації, що не змінюють асортимент товарної продукції, забезпечується тільки зміна якості виробленого продукту.

Зазначена особливість умов розгортання інноваційної діяльності агропідприємств слабо реагує на запити кон'юнктури ринку, як внутрішнього, так і зовнішнього, не забезпечує розвитку та впровадження нових технологій виробництва, що в свою чергу обмежує можливість використання нових видів техніки, впровадження штучного інтелекту, підвищення або навіть зміну якості залученої робочої сили, знання іноземної мови, уміння управління технікою за допомогою створених вже роботів та інше. Форма інновацій впроваджуваних в господарсько-практику аграріїв має вигляд нових сортів рослин, нових порід і видів тварин та птиці, оновлених

або ж абсолютно нових технологій виробництва в тваринництві і в рослинництві, нових видів добрив, засобів захисту рослин, профілактики і лікування тварин та птиці, нових форм організації та менеджменту в агропідприємствах [30].

Агроіновації розрізняють за сферою застосування (тваринництво та рослинництво) та за їх видами див. табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Класифікація агроінновацій за напрямками

Вид агроінновацій	
<i>у рослинництві</i>	<i>у тваринництві</i>
• технологія нульового обробітку, нові види техніки та меліорантів; • «точне землеробство», диференційоване внесення добрив за допомогою GPS-навігації, нові види добрив; • нові сорти та гібриди; • інтегральні методи захисту рослин; • нові види техніки, система паралельного водіння; • комп'ютеризація зрошувальних систем; • координатне внесення засобів захисту; • оновлення машинно-тракторного парку; • комп'ютеризація та автоматизація виробничих процесів; • механізовані елеватори, овочесховища; • розвиток транспортної мережі.	• високопродуктивні породи; • підігрів води для молодняку з використанням альтернативних джерел енергії; • використання біодизелю та біопалива; • запровадження автоматизованої системи доїння типу «ялинка»; • нові високопоживні корми та нові способи їх заготівлі; • нові види раціонів, використання нових видів комбикормів, харчових біодобавок; • біотехнологічні інноваційні розробки (вакцини), засоби контролю чисельності ектопаразитів та гризунів; • тест-системи контролю якості молока, холодильні та молочні танкери для зберігання і охолодження сировини; • дезінфекційне обладнання.
Удосконалення системи маркетингу, комп'ютеризація управлінської діяльності, кооперація з науковими установами та переробними підприємствами	

Джерело: [23]

Напрямки розвитку інновацій на агропідприємстві можливо відтворити за допомогою рис.1.1. Важливо звернути увагу на екоінновації, біотехнології,

енергозберігаючі технології, які актуальні на тепер з позиції виходу України на світовий ринок із затребуваною продукцією світовими споживачами (цільові, глобальні споживачі).

Рисунок 1.1 – Основні інноваційні напрями розвитку агропідприємств

Джерело: [39, 42]

Як зазначалася, розвиток інноваційної діяльності агропідприємств спрямований на перехід від одного якісного стану до вищого. Сам перехід знаходиться під впливом ряду чинників мікро та макросередовища, в якому перебуває суб'єкт господарювання (див. рис. 1.2). Зокрема, їх ідентифікують як технологічні, науково-технічні, організаційно-управлінські, інформаційно-комунікативні, політико-правові та економіко-географічні. Сила впливу

вказаних чинників в кожний окремий період змінюється. Загальна тенденція їх впливу визначається, як завжди, платоспроможністю споживачів та уявою про конкурентну позицію лідера (челенджера, послідовника, нішера), потребою в отриманні певного розміру прибутку з метою забезпечення сталого розвитку та інше [17].

Рисунок 1.2 – Основні фактори, що впливають на інноваційну діяльність агропідприємств

Джерело: [7]

Ситуація з активізацією інноваційної діяльності вивчається науковцями та практиками. Ними висловлюється думка щодо причини недостатнього розвитку інноваційних процесів в агросфері, а саме невисокого інноваційного потенціалу господарств або його неефективного застосування, відсутності інфраструктури інноваційного характеру для комерціалізації інновацій в агросекторі, не розробленість механізмів організаційного та економічного

змісту, необхідних для підтримки зі сторони держави, спроби розширити застосування інновацій аграріями в своїй бізнес-діяльності [25].

Ринкові умови господарства спонукають агропідприємства використовувати інновації. Поступово формується розуміння, що інновації у формі нових сортів рослин, порід тварин та птахів, нових видів добрив та захисту рослини, тварин та інше, призводять до кращих результатів господарювання, додає ринкової стійкості, отримання комерційних переваг.

Серед зазначених напрямів перспективного розвитку інноваційних процесів в сучасних умовах, враховуючи складнощі глобальних, регіональних та національних рівнів, першочергового значення набуває створення необхідних інноваційних структур. Другим за значенням є кадри, що залучаються до реалізації інновацій в бізнес-процесах. Їх підготовка вимагає чимало зусиль мотиваційного змісту. Третім за значенням є напрям, пов'язаний із розробкою та реалізацією державних програм стосовно стимулювання освоєння пілотних агропроектів на регіональних рівнях, їх застосування на ключових міжнародних ринках. Для активізації інноваційної діяльності в агросфері стає важливим створення доступу до національних інформаційних баз та ресурсів ринку агроінновацій [45].

Перспективним рахується напрям, пов'язаний з залученням венчурного капіталу, як рушійної сили інноваційного бізнесу, який створює умови для залучення фінансових ресурсів на ризикованому, початковому етапі інноваційного проекту [45].

Для створення передумов активізації інноваційної діяльності в агросфері виникає потреба в створенні наукових парків, агротехнопарків, бізнес-інкубаторів за зразками передових в цьому питанні Індії та Японії. Як радять фахівці, недоцільно просто копіювати інновації, які виправдали себе в іншій країні, в інший період розвитку, на іншому етапі розгортання науково-технічного прогресу. Варто їх вивчати та адаптувати до свого середовища, свого часу, своєї потреби і таке інше. Саме такий підхід убезпечить від допущених недоліків в моделюванні інноваційних процесів на рівні окремо

взятого конкретного агропідприємства. Просте перенесення попереднього зарубіжного досвіду на вітчизняну практику господарювання не забезпечують очікуваного кращого результату. Очевидним є те, що прискорений розвиток інноваційної діяльності агропідприємств потребує відтворення нових знань, масштабування та тиражування досягнень вітчизняної та зарубіжної аграрної науки, їх адаптації до конкретних умов господарювання, освоєння у виробництві. Безумовно, ключову роль у цьому процесі має відігравати участь науки і бізнесу, зокрема в розробці та експертизі нормативно-правових актів [12].

Прискорення розвитку інноваційної діяльності агропідприємств, а згодом і підвищення їх ефективності, вимагає здійснення ряду заходів щодо стимулювання надходження позабюджетних коштів, коштів закордонних інвесторів [14].

Підсумовуючи, зазначимо, що сприяючи активізації інноваційної діяльності аграрного підприємства важливо виявити чинники, які позитивно сприяють її розвитку. На наш погляд, це розвиток інноваційної структури, вивчення потреб цільового ринку, формування фінансових джерел для нових ідей, залучення необхідних професійних кадрів. Окрім того, управління на підприємстві має бути гнучким, мобільним, інноваційно спрямованим. Організація та управління інноваційним розвитком агропідприємства має базуватись на доступності до необхідної інформаційної бази. Бажано пришвидшити відхід від традиційного виробництва із використанням застарілої техніки та технології, подолати консервативність ієрархічних принципів організаційної структури, байдужість керівників до впровадження інновацій [27, 40].

Важливим на сьогодні є задоволення потреби в таких послугах, як централізований збір та надання інформації про наявні інноваційні продукти, формування каналів просування інноваційної інформації, концентрація фінансових ресурсів та створення механізму їх залучення на інноваційні цілі,

накопичення бази даних про фахівців в інноваційному бізнесі, підготовку персоналу, можливість їх залучення на договірній основі [39].

З метою подолання чинників, які гальмують розвиток інноваційних процесів в бізнесовій діяльності агрофірм слід скористатися послугами посередників інноваційних структур, здатних виконувати функцію впровадження інновацій, вивільняючи таким чином час персоналу для основної їх діяльності [47].

1.2. Сутність інноваційних процесів в діяльності аграрних підприємств

Сучасний період розвитку аграрної сфери вітчизняної економіки тісно пов'язаний з подіями, що відбуваються в країні (воєнний стан, втрата сільгоспугідь, придатних для землеробства, непридатність вивільнених земель через мінування та інше) та в світі, зміна конкурентного середовища, посилення тиску з боку країни агресора, невизначеність в закупівлях сільгоспродуктів через блокування морських шляхів торгівлі, через здорожчання логістичних послуг та інше. Підтримка країн Євросоюзу в цілому періодично додає труднощів, а то й блокування в просуванні агропродукції до посередників, споживачів, метою яких є перепродаж та отримання від цих операцій своїх доходів [28].

Зазначене свідчить про те, як важливо знайти важелі підвищення конкурентоспроможності та ефективності аграріям задля забезпечення вищих темпів економічного зростання їх підприємств.

У ситуації, що сформувалася під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, прибуткове господарювання агропідприємств можна забезпечити, як стверджують науковці завдяки наявним резервам активізації інноваційних процесів в межах наявного потенціалу виробничого, технічного, технологічного, кадрового змісту. У зв'язку з цим важливо знайти сутність значення наслідків від впровадження певних інновацій, оскільки

нововведення - це не тільки кращий результат, а й додаткові витрати, ризики, втрати, психологічний розлад, зневіра в успіху та доцільності господарювання.

Як висновок, нововведення мають ґрунтуватися на такій теоретичній концепції, котра дає можливість ухвалити рішення про перехід до ведення господарської діяльності на інноваційних засадах.

Учені-дослідники з питань, пов'язаних із застосуванням інновацій в сільське господарство, самі стикаються із труднощами, дискусіями, неоднозначністю розуміння або уяви про результати. Але у більшості випадків вони звертають увагу на забезпечення конкурентних переваг агровиробниками на базі використання нової техніки, сучасної, оновленої або адаптованої до змін технології у виробництво - як базову основу сільськогосподарського відтворення. Виграшними є рекомендації щодо вирощування нових видів рослин, тварин, виробництво за новими технологіями біогумусу, органічних добрив, тобто акцентують увагу на компонентах біотехнологій. А ще пропонують нетрадиційні форми організації управління господарством, що теж є ознакою модернізації менеджменту в агросфері [16, 29, 36].

Узагальнюючи наявні визначення констатуємо що:

- система заходів спрямованих на проведення дослідних, проєктних, технологічних видів робіт, а також освоєння нової або умовно нової техніки та технологій, випуск оновленого асортименту товарів, зміни в організації, плануванні, мотивації, контролю виробничого чи то управлінського процесів - є інноваційні процеси, що відбуваються на підприємстві аграрного сектору економіки;

- інноваційний розвиток - це не що інше, як процес якісних змін або оновлення агропідприємства, як суб'єкта функціонування, зміни його конкурентної позиції в сторону зміцнення, створення умов конкурентоздатності, покращення своєї ринкової позиції на цільових ринках, створення передумови для безпеки та стійкості, перш за все фінансової,

кадрової, технічної, технологічної, екологічної та інше, використовуючи наявний потенціал;

- інноваційну активність агропідприємства прив'язують до дій персоналу, вважаючи його джерелом ідей в сфері інноваційної техніки, технології, маркетингу, збуту, вдосконалення організаційної структури управління та інше. Є ще інші підходи до визначення цього поняття. На рівні агропідприємства інноваційна активність розглядається як рушійна сила, основа інноваційного розвитку держави, яка характеризується рівнем її конкурентоспроможності на світових теренах. Слід погодитися, що агропідприємства, особливо в Україні мають важливе стратегічне значення для держави, забезпечують фінансову та продовольчу безпеку [7, 12, 42, 48].

Літературні джерела формують уяву про рівні конкурентних переваг, які забезпечують розгорнуті інноваційні процеси в агропідприємствах.

Так, перший рівень конкурентних переваг агропідприємств формується за рахунок надлишку таких базових ресурсів, як земля, праця капітал, другий - забезпечується активністю інвестиційних вкладень, а третій, найвищий - забезпечують інновації різних видів (нові товари, техніка, технологія, форми організації управління та інше) [13].

Отже, робимо висновок про те, що побудова інноваційних процесів в агропідприємствах включає перехід до нових агротехнологій, освоєння виробництва нових товарних одиниць, опанування нових підходів до організації біологічного перетворення та виробництва в межах операційної діяльності підприємства, використання нових інструментів менеджменту, освоєння нових цільових ринків або сегментів з реалізації виробленої для збуту агропродукції. Як бачимо, перелічені види діяльності призводять до зміни внутрішнього середовища самого підприємства, залучення виробничих, збутових та управлінських ресурсів, що в кінцевому підсумку забезпечує подальший розвиток агропідприємства, сприяє динамічному саморозвитку, посилює конкурентні позиції, змінює ринкову позицію на старому ринку збуту, стимулює пошук нових ринків реалізації [8, 50].

В законі України «Про інноваційну діяльність» знаходимо більш ширше трактування сутності інноваційних процесів, що протікають в діючих аграрних підприємствах, зокрема додається, що процеси з інноваційної діяльності в ринкових умовах спрямовані завжди на комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, що забезпечують освоєння виробництва конкурентоспроможної товарної продукції [32].

У зв'язку з можливістю просування аграрної продукції на нові ринки, а саме ті узаконені, у яких високі вимоги щодо якості продукції, в цьому контексті під інноваційним процесом, слід розуміти таку послідовну зміну результатів виробничо-збутової та управлінської діяльності агропідприємств, яка цілеспрямована на залучення та комерціалізацію результатів саме тих розробок, що необхідні для розширення та відтворення номенклатури товарів поліпшеної якості [29].

З огляду на вище зазначене, результатами впровадження інновацій в господарській діяльності агропідприємств повинні бути:

- запланована ритмічність виробничих і збутових операцій та управлінських ухвал;
- збільшення обсягів покращення якості, посилення конкурентоздатності товарної продукції;
- зростання рівня прибутковості підвищення, ефективності господарювання;
- посилення соціальної відповідальності підприємств аграрного спрямування [40].

Дотримання вимог розвинутих ринків, зокрема європейських, призведе до інтенсифікації розвитку аграрних підприємств на засадах осучаснених технологічних процесів, розширених в ширину та глибину асортиментних рядів старих товарів, оновлення асортименту нових товарів та послуг, оновлення методів ведення агробізнесу.

Науковці застерігають: ініціювання інноваційного процесу у виробництві, збуті та управлінні агропідприємства передбачає залучення

комплексу заходів, технологій, техніки, фінансів, персоналу, в сукупності які призведуть до бажаної трансформації у виробничо-збутовій та управлінській сферах. Протікання інноваційних процесів має коригуватися у відповідності до загальної стратегії суб'єкта діяльності. До того ж, управлінські служби мають розробити власну систему критеріїв, показників, методик у їх застосування до оцінки економічної, соціальної та екологічної результативності інноваційних процесів. Практики роблять наголос на необхідності доцільності робити оцінку сили впливу окремих інноваційних процесів на загальний рівень ефективності діяльності агропідприємства. Аргументується це наступним: витрати на інновації завжди суттєві, до того ж вони мають сезонний характер, отже виникає потреба в розробці спеціальної методики щодо ухвали рішення про доцільність (економічну, соціально-екологічну, безпекову), впровадження інновацій у виробничо-збутовий та управлінський процеси [29, 49].

Важливо враховувати, що процеси інноваційного змісту займають одне із основних місць серед всієї сукупності бізнес-процесів агропідприємства. Пояснюється це тим, що саме під впливом інноваційних процесів на відомих ділянках цінового ланцюжка формується величина реальної вартості, яка відповідає тій ціні, яку готові заплатити потенційні споживачі за продукцію, що відповідають їхній реальній платоспроможності. Зауважимо, дійсно новостворені цінові ланцюги в агросфері складаються в результаті впливу на виробничий процес технологічних змін та інноваційних процесів, пов'язаних із оновленням виробничих складових нового обладнання, якісної сировини, ширшої функціональної цінності нового продукту, що випускається під замовлення оживленого або оновленого реального попиту. Спрацьовує принцип: хто управляє ціновим ланцюгом, той диктує пропорції розподілу створеної доданої вартості між окремими ланками ланцюга. Тобто, саме той, хто застосовує інновації, той отримує більш комерційну компенсацію. Але на практиці, на жаль, ми зустрічаємо порушення принципу справедливості в ланцюгу логістичному - частка виробника аграрія нижча, ніж частка

просувача аграрної продукції. Від впровадження інновації аграрного типу більшу винагороду отримують трейдери, чим виробники [15].

Отже, управління інноваційними процесами мають бути юридично захищеними, обґрунтованими, раціональними, економними з позиції використання ресурсної складової виробничого потенціалу, а також ефективним інструментом досягнення стратегічної мети, зафіксовані у довгостроковій програмі розвитку агропідприємства. На рис. 1.3. ми зображаємо наші уявлення про взаємозв'язок інноваційних процесів, що протікають на теренах агропідприємства із відображенням елементів ланцюга цінностей його структури в бізнес-процесі аграрного підприємства, як суб'єкта господарювання [12].

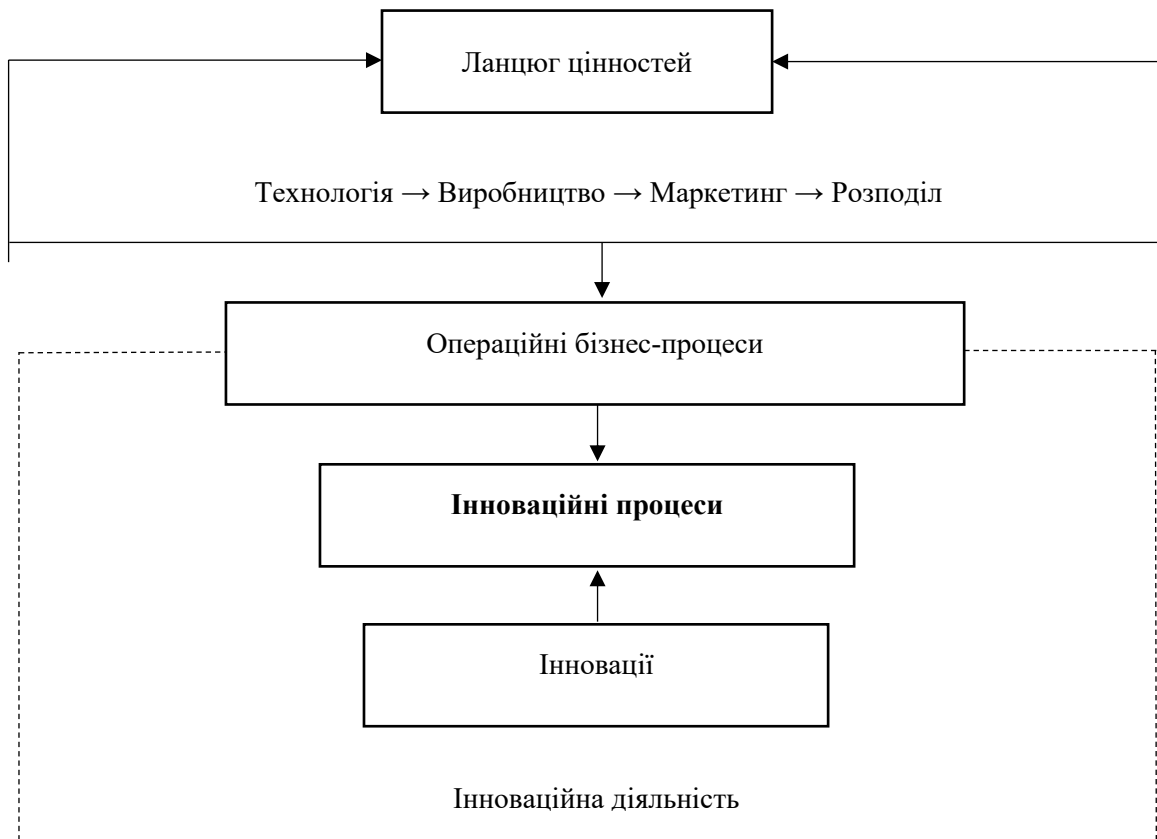

Рисунок 1.3 – Місце інноваційних процесів у господарській діяльності аграрних підприємств

Джерело: [12]

Зауважимо, фахівці з менеджменту рахують, що ланцюг цінностей аграрного підприємства на практиці складається із конкретних інноваційних

процесів, що виходять за межі самого внутрішнього виробництва і доповнюється додатково матеріальними і нематеріальними витратами, які не передбачувано виникають та впливають на основну і додану вартість товару, що просувається по каналах збуту [31].

Розуміння інноваційного процесу, як процедури застосування оновленого чи то значно покращеного виробництва продукції, яку готовий оплатити покупець, або помітно змінених технологій, або використання нового обладнання, або покращення програмного та інформаційного забезпечення, стає очевидним, що результатом перерахованих інновацій буде комерція всіх впроваджень. Поміж тим, враховуючи вищевказане уточнення, незначні зміни або покращення збільшення обсягів виробництва та сервісних пропозицій, вплив коливання цін та сезонних факторів на фінансові показники, як результат господарювання не розглядається реальними елементами інноваційних процесів, притаманними агропідприємству [5].

Тільки якщо інноваційний процес охоплює всі етапи створення новинки - від ідеї до розгортання виробництва нового продукту, ідеї товару, технології, послуги, які впроваджені в господарську практику і дають помітний вплив на показники прибутковості, рентабельності, вважається інноваційним продуктом, інновація, що впровадилась та дала комерційний дохід, сформувала переваги над конкурентами, покращила ринкові позиції, забезпечила фінансову стійкість та створила фундамент для подальшого розвитку.

Підсумовуючи теоретичне напрацювання зазначимо наступне:

- умови реального господарювання агропідприємств (військовий стан всередині країни, потреби продовольчої безпеки держави, фінансові можливості агросектору в розрізі світової кон'юнктури продовольчого ринку, наявність екологічних умов для ведення землеробства та розвитку тваринництва, накопичений досвід в сфері екокультури, доступність до ресурсів світового ринку, технологій в сільському господарстві та інше), сприятливі фактори, людські ресурси, зокрема, традиції успадковані від

попередніх поколінь, українська ментальність землероба-аграрія, в цілому, спонукають до поширення активізації інноваційних процесів у середовищі аграрного сектору економіки України та водночас до створення та реалізації системи спонукання такої активності завдяки спеціальним механізмам, відомим як пільгове оподаткування та кредитування, грантову, проєктну та інформаційну допомогу;

- за змістом та функціями інноваційний процес, що розгортається на теренах агропідприємства, слід розглядати як сукупність послідовних дій інтелектуального характеру та професійної поведінки людини, що забезпечує нарощування виробничого капіталу з метою створення додаткової вартості, збільшення цінності виробленого кінцевого продукту, розширення ринкових можливостей, збільшення ринкової частки на цільовому ринку з гарантією реалізації зацікавленому споживачеві;

- особливості інноваційних процесів полягають в прив'язаності до біологічних перетворень у рослинництві та тваринництві і забезпеченні довготривалого використання в перспективі;

- агропідприємства мають об'єктивну можливість впроваджувати інновації в межах протікання інноваційних процесів, які в кінцевому результаті призводять до нової якості модернізації продукції, яку потребує динамічно змінюваний продовольчий ринок (чи то внутрішні, чи то регіональний, чи то світовий);

- нові знання - це база для генерування нових методів підходів та принципів в операційної діяльності інноваційно активного аграрного підприємства, запорука отримання ним економічних, екологічних та соціальних ефектів, формування унікальних конкурентних переваг, тривалих за часом та якісною прив'язаністю реального споживача [9, 12, 40].

1.3. Механізм розробки стратегії інноваційного розвитку аграрного підприємства

Сучасні реалії господарювання в аграрній сфері України перед кожним агропідприємством ставить питання, як забезпечити свою діяльність максимально ефективно. Відповідь швидко знаходиться: завдяки тим механізмам, інструментам, які забезпечують стійкий або зростаючий попит на продукцію, яку вони просувають на ринок, незалежно від його юридичного статусу - чи то на внутрішній, чи то на зовнішній. Саме такий підхід до способу виживання, розвитку розквіту господарської діяльності агропідприємства, нашою нашою є усвідомлення того факту, що тільки новинки інновації стають ключовим фактором в конкурентній боротьбі, потужним засобом забезпечення стійкості, прибутковості господарювання, а отже необхідно розроблювати інноваційну стратегію підприємства, враховуючи існуючі теоретичний та практичний досвід в цій діяльності.

Розробка стратегії з інноваційного розвитку здійснюється поетапно, відповідно до механізму зображеного нами на рис. 1.4. [18].

За змістом, перший етап розробки стратегії - це формування загальних принципів та стратегічних цілей інноваційного розвитку агропідприємства. В науковій літературі зі стратегічного менеджменту підприємства знаходимо підхід, відповідно до якого, основним принципом до формування інноваційного розвитку, а в нашому випадку аграрного підприємства, є з'ясування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, дослідження реального стану зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності агропідприємства та оцінка сили впливу окремих чинників на інноваційний розвиток агропідприємства, аналіз реально діючої стратегії розвитку агропідприємства та виявлення можливості її зміни, відповідно до інноваційних пріоритетів агрофірми в майбутньому [4].

Перший етап, пов'язаний з ухвалою ряду рішень щодо технологічного вибору, вибору та впровадження інноваційної технології, часу виведення

інноваційного продукту на ринок, обсягу інвестиційного внеску, обраної пріоритетної технології розвитку, технології шляхом фундаментальних та прикладних досліджень.

Рисунок 1.4 – Етапи розробки стратегії інноваційного розвитку аграрного підприємства

Джерело: [18]

Наступний, другий етап розробки стратегії інноваційного розвитку агропідприємства, пов'язаний із проведенням аналізу економічного та інноваційного стану підприємства. Особливість цього етапу пов'язана із вибором критеріїв ефективності господарювання та виявлення стану готовності самого агропідприємства до впровадження нововведень [33]. На практиці, такими критеріями оцінювання економічного та фінансового стану об'єкту дослідження обирають наступні показники:

- показники рентабельності наявних активів підприємства;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- величина економічного зростання;
- темпи економічного зростання та інші [17].

Щодо змісту третього етапу, пов'язаного із діагностикою сили впливу факторів із наявного внутрішнього та зовнішнього середовища, зазначимо наступне: саме тут визначаються межі на нього тиску тих чинників, які спроможні завадити інноваційному розвитку підприємства, змінити сталі для попереднього періоду економічні інтереси та пріоритети на інші, нові, нетрадиційні, як агропідприємства загалом, так і його окремих складових [1].

Четвертий етап досліджуваного процесу передбачає виявлення альтернатив розвитку, розроблення низки тактичних планів, які створять умови для реагування на технологічні загрози та використання, виявлення нових можливостей для подальшого розвитку потенціалу агропідприємства. Такий підхід спроможний забезпечити взаємозв'язок та взаємодоповнення інноваційної стратегії з іншими функціональними системами агропідприємства виробництвом, збутом, фінансами, кадрами [1].

П'ятий етап розробки стратегії прив'язаний до розрахунку важливих економічних і фінансових показників діяльності агропідприємства, які в своїй сукупності дозволяють оцінити ситуацію з позиції можливості проведення доцільності реалізації запланованих інноваційних заходів [36].

Наступним кроком є реалізація розробленої стратегії інноваційного розвитку агропідприємства, що передбачає подальший саморозвиток сконструйованої моделі [1].

На завершення, важливо зробити оцінку досягнутого ефекту від впровадження інновації, виявити відхилення від запланованої стратегії, зробити висновки та внести корективи в господарську діяльність агропідприємства. Останній етап, в рамках зазначеного моніторингу, призначений для безперервного та систематичного відслідковування процесів інноваційних змін з метою оцінки контролю та прогнозу результатів

розвитку інноваційного змісту. Моніторинг охоплює різні види діяльності, навіть такі, як перевірка дотримання графіка впровадження інновацій, розрахунок економії, контроль за повнотою виконання поставлених завдань, оцінка ступеню задоволення запитів покупців, вимог постачальників, дотримання нормативів, висунутих фінансовими установами, потенційними інвесторами [44].

Поетапне вирішення завдань щодо інноваційного розвитку, безумовно, сприятиме активізації процесів розвитку асортименту продукції, технологій її виробництва. А разом з тим, створюються умови для підприємства піднятися на вищу стадію свого розвитку, стадію сталого, більш якісного розвитку, якісного зростання, що в свою чергу сприятиме швидкому пристосуванню до змін ринкового середовища, дасть змогу адаптуватися до нових потреб споживачів, контрагентів, а також конкурентів [37].

Слід чітко усвідомлювати, що розвиток інноваційного виробництва будь-якого аграрного підприємства визначається не тільки потребами ринку, станом кон'юнктури ринку, а рівнем наявного, реального інноваційного потенціалу. А ефективність використання наявного потенціалу залежить, в свою чергу, від управління ним. Тому важливо, щоб менеджмент інноваційної активності агропідприємства був на належному рівні та націленим на комерційний ефект від впровадження інновацій.

Зазначене ще раз дає змогу впевнитися в тому, що досягнення стратегічних цілей агропідприємства базується на обраній стратегії інноваційного розвитку. Саме стратегії інноваційного розвитку є нічим іншим як засобом, інструментом загального менеджменту для врахування тих можливостей підприємства в реальному часі, які в нього є. Отож, слід позитивно сприймати твердження науковців та практиків про те, що інноваційна стратегія агропідприємства має бути орієнтована на використання, перш за все, вже впровадження базових інновацій, які в майбутньому дадуть можливість агропідприємству освоїти розробку нових товарів, а разом з тим, і нових технологічних структур виробництва.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

СФГ «ВОЛОДАР»

2.1. Загальна характеристика СФГ «Володар»

Сільськогосподарське фермерське господарство «Володар» аграрним підприємством, основною діяльністю якого є зосередження на вирощуванні зернових і технічних культур, зберіганні сільськогосподарської продукції, її торгівлі на внутрішньому та зовнішньому ринках. Зокрема, можемо виділити такі види діяльності, як:

- вирощування зернових культур, таких як пшениця, ячмінь, кукурудза. СФГ «Володар» застосовує новітні агротехнології для отримання високих і стабільних врожаїв високої якості;
- вирощування технічних культур, зокрема соняшника, сої, гороху, що дає можливість налагоджувати торгівельні зв'язки із виробниками олії, кормів, а також для подальшого продажу їх як посівного матеріалу, тощо;
- обробіток власних та орендованих земель, підвищення родючості ґрунтів, захист від ерозії, меліоративні заходи. Наразі підприємство має у обробітку 1408 га землі, з них 1282 га – орендовані;
- оптова торгівля зерном на внутрішньому і зовнішньому ринках.
- закупівля додаткової сільгосппродукції в інших виробників та ін.

У господарстві дотримуються науково-обґрунтованих сівозмін та агротехнологій для отримання високих і стабільних урожаїв.

Як було вже зазначено, виробнича діяльність підприємства базується на вирощуванні таких основних культур: озимої пшениці, сої, кукурудзи, озимого ячменю та соняшнику. Для кожної культури використовується відповідна система удобрення, передпосівної підготовки ґрунту, підбір високопродуктивних сортів та гібридів, які є продуктивними саме для Кіровоградського регіону, належне технічне забезпечення.

Так, наприклад, озима пшениця висівається сортами «Українка одеська», «Крижинка», «Одеська 267», під останній сорт відводяться найбільші площі. Посівний комплекс включає потужний зерновий комбайн John Deere 8430 та два трактори МТЗ-82, що оснащені також сівалками John Deere 750. Збирання ж врожаю за допомогою прямого обмолоту відбувається із використанням сучасних потужних комбайнів John Deere 9610 та 9680 із застосуванням зерновими жатками Flex930.

СФГ «Володар» вирощує гібриди кукурудзи «Монсанто» та «Піонер», зокрема у графіку сівозмін після сої, ячменю та озимої пшениці. Посівний агрегат складається із 3 тракторів МТЗ-82, відповідно, із сівалками John Deere 7000, а після посівів здійснюється котування для попередження ущільнення ґрунту. Збір кукурудзи проводять комбайнами John Deere 9680 з жатками КМС-8 при стиглості і вологістю зерна не більше 30%.

Послідовником кукурудзи на СФГ «Володар» зазвичай є вирощування сої, переважно високоврожайного сорту «Романтика» за допомогою тракторів John Deere 7930 з сівалками цієї ж фірми 1740 та 1745 моделей. Збирання ж її виконується всіма наявними комбайнами John Deere 9610 та 9680 та жатками Flex930 після повної стійкості культури. Наступним етапом обробітку виступає доочищення та досушування зерен.

Озимий ячмінь вирощують після кукурудзи на зерно з обов'язковим внесенням нітроамофоски під передпосівну культивуацію, що здійснюється із використанням культиваторів КПС. Сіють культуру наявними комбайнами та двома тракторами МТЗ-8, оснащеними сівалками, збирають – із використанням раніше означеного парку техніки.

Флагманом господарства є вирощування соняшнику, який займає чільне місце серед основних культур. Його висівають на площі, переважно після ячменю та кукурудзи на зерно. СФГ «Володар» віддає перевагу гібридам «Монсанто» та «Піонер». Посівна проводиться із використанням тракторів МТЗ-82 укомплектованих сівалками John Deere 7000 їх подальшим котуванням. Збір здійснюється після повного дозрівання соняшника із

проведенням за потреби десикації, з подальшим очищенням та досушуванням зерна.

Розглянемо динаміку збору основних сільськогосподарських культур СФГ «Володар» за 2019-2023 рр.

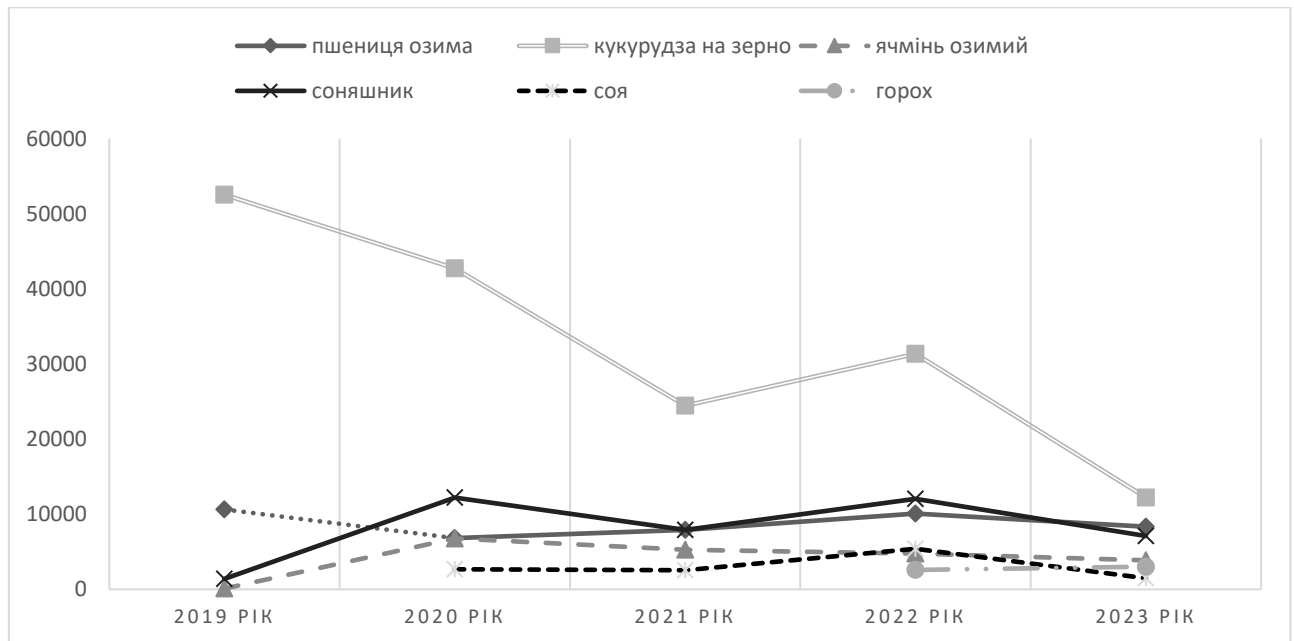

Рисунок 2.1 – Динаміка збору основних сільськогосподарських культур СФГ «Володар» за 2019-2023 рр., ц.

Джерело: складено за матеріалами додатків Б-Ж

Як ми бачимо, з рис. 2.1. у 2019 році СФГ «Володар» зібрало 10635 ц пшениці озимої, проте у 2020 році цей показник знизився на 35,9% до 6822 ц, що становить зменшення на 3813 ц порівняно з означеним роком. У 2021 році спостерігалось зростання врожайності пшениці, зокрема на 16,2%, або 1107 ц, і склало 7929 ц. 2022 рік відзначився значним збільшенням обсягів виробництва пшениці - на 27,3%, або на 2164 ц більше, у порівнянні з 2021 роком. Проте у 2023 році виробництво пшениці знову скоротилося (на 17,4%, або 1757 ц) до 8336 ц.

Виробництво кукурудзи на зерно демонструє більш нестабільну картину: після зниження на 18,7% у 2020 році до 42724 ц відносно 2019 року, коли було зібрано 52541 ц даної культури, у 2021 році відбулося різке

падіння збору врожаю на 42,8% до 24451 ц. У 2022 році було зафіксовано зростання збору культури на 28,2% до 31340 ц порівняно з попереднім роком. Проте у 2023 році виробництво кукурудзи знову стрімко скоротилося - на 61,0% до 12234 ц.

Щодо ячменю озимого, то у 2019 році його було вироблено лише 97 ц, але у 2020 році відбулося значне підвищення збору, а саме на 6787,6% до 6774 ц. Проте, надалі спостерігається тенденція до зниження: на 22,0% у 2021 році (до 5283 ц), на 9,7% у 2022 році (до 4771 ц) та ще на 18,6% у 2023 році (до 3884 ц).

Збір врожайності соняшнику характеризується значними коливаннями: з 1396 ц у 2019 році воно зросло на 775,1% у 2020 році (до 12212 ц), проте у 2021 році скоротилося на 35,4% до 7893 ц. У 2022 році знову спостерігалось підвищення збору даної культури на 52,5%, а саме до 12036 ц, але у 2023 році виробництво соняшнику знову впало на 40,9% до 7119 ц.

Соя почали вирощувати у 2020 році та зібрали 2662 ц врожаю. У 2021 році виробництво сої дещо знизилось (на 4,7% до 2538 ц), проте у 2022 році воно зросло на 112,7% (до 5398 ц). Однак у 2023 році відбулося значне падіння збору сої, а саме на 72,7% (до 1476 ц).

Горох був введений у виробничий цикл лише у 2022 році, коли було зібрано 2582 ц, а у 2023 році його врожай збільшився на 16,8% (до 3016 ц).

Відповідно, приходимо до висновку, що така нестабільність у обсягах збору врожаю окремих культур, вимагає ретельного аналізу причин та розробки заходів для стабілізації та підвищення ефективності виробничої діяльності СФГ «Володар». Зокрема, введення у його діяльність інноваційних підходів щодо ведення господарської діяльності для мінімізації ризиків, пов'язаних із функціонуванням аграрної сфери, підвищення стійкості та врожайності культур.

2.2. Аналіз управління СФГ «Володар» та організації інноваційної діяльності на підприємстві

Відповідно до організаційної структури (див. дод. А) директор є головною керівною особою аграрного підприємства і відіграє ключову роль в управлінні. Зокрема, в його компетенції знаходяться стратегічне планування та розвиток підприємства, визначення стратегічних цілей, завдань та пріоритетних напрямків розвитку, розробка бізнес та інших планів діяльності, забезпечення впровадження інновацій, нових технологій та модернізації виробництва, організація та управління виробничим процесом, загальне управління персоналом, насамперед, визначення організаційної структури, штатного розпису, підбір управлінського персоналу, мотивація працівників та ін., забезпечення ефективності діяльності, тощо. Директор несе повну відповідальність за всі напрями діяльності аграрного підприємства, приймає ключові управлінські рішення та координує роботу всіх підрозділів для досягнення поставлених цілей.

Головний бухгалтер організовує та керує роботою бухгалтерської служби, забезпечує дотримання єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку. Бухгалтери відповідають за своєчасне та достовірне відображення господарських операцій у документах первинного обліку, складання балансів та звітності, нарахування податків та зборів, здійснюють аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства.

Економісти займаються розробкою виробничих програм, річних та перспективних планів економічного та соціального розвитку, готують пропозиції щодо підвищення ефективності виробництва, зниження витрат та збільшення прибутку, проводять розрахунки економічної ефективності впровадження нових технологій, техніки та організаційно-технічних заходів, беруть участь в аналізі господарської діяльності та розробці заходів щодо підвищення рентабельності, здійснюють економічний аналіз виробничих показників, собівартості продукції, вивчають попит на продукцію та

тенденції ринку для обґрунтування вибору напрямків спеціалізації та визначення обсягів виробництва.

Відділ кадрів забезпечує процес підбору та найму персоналу, координує процес навчання та підвищення кваліфікації працівників, контролює дотримання трудового законодавства, організовує оформлення відпусток, звільнення співробітників, веде облік відпрацьованого часу та табелів обліку робочого часу, тощо.

Служба Головного агронома виконує такі функції:

- розробляє перспективні та річні плани сівозмін з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов, наявності техніки і трудових ресурсів;
- визначає потребу в насінні, добривах, засобах захисту рослин та інших матеріально-технічних ресурсах;
- проводить агрохімічне та ґрунтове обстеження полів, аналізують стан ґрунтів;
- складає системи удобрення культур з урахуванням агрохімічних показників ґрунту;
- розробляє технологічні карти вирощування культур з детальним описом всіх технологічних операцій;
- здійснює фітосанітарний моніторинг посівів, веде облік шкідників, хвороб і бур'янів;
- після збору врожаю проводить структурний аналіз і розраховує фактичну врожайність по кожному полю.

Завідувач рільничою бригадою здійснює планування та безпосереднє керівництво виконанням всіх польових робіт бригади (оранка, сівба, обробіток, збирання врожаю), розподіл земельних угідь, посівних площ та технічних ресурсів між ланками бригади, забезпечення раціонального використання сільськогосподарської техніки, машинно-тракторних агрегатів, контроль якості та термінів виконання польових робіт відповідно до агротехнічних вимог, здійснює облік виконаних робіт та ведення виробничої документації, забезпечує належну експлуатацію та зберігання

сільськогосподарської техніки та обладнання, організовує збирання врожаю та його транспортування на тік чи зерносховище.

Електрики на чолі з Головним енергетиком забезпечують належну експлуатацію електричних мереж, устаткування та пристроїв на території господарства. Вони виконують роботи з монтажу, ремонту та технічного обслуговування електроустановок, електромереж, електродвигунів, генераторів, трансформаторів, здійснюють профілактичний огляд і випробування електрообладнання, усувають виявлені несправності та дефекти, проводять налагодження і регулювання режимів роботи електроустановок для забезпечення їх максимальної ефективності та безпеки. Електрики стежать за дотриманням правил експлуатації та техніки безпеки при роботі з електроустаткуванням.

Завідуючий господарством забезпечує проведення ремонтно-будівельних робіт, контролює якість їх виконання, стежить за раціональним використанням матеріалів та обладнання, станом протипожежної безпеки, санітарно-гігієнічним станом приміщень та прилеглої території.

Бригадир машинно-тракторної бригади керує роботою механізаторів, трактористів, комбайнерів та іншого персоналу бригади, розподіляє обов'язки між працівниками, організовує своєчасне та якісне виконання всіх польових механізованих робіт, таких як оранка, культивація, сівба, обробіток посівів, збирання врожаю та інших операцій із застосуванням сільськогосподарської техніки.

Інженер по експлуатації забезпечує своєчасне проведення технічного обслуговування, поточних і капітальних ремонтів згідно з регламентами і стандартами, аналізує причини відмов і виходу з ладу техніки, розробляє заходи щодо підвищення термінів їх експлуатації та ресурсу, бере участь в освоєнні нової техніки, здійснює технічний нагляд та контролює дотримання вимог інструкцій з експлуатації машин і механізмів.

На території СФГ «Володар» працює ремонтна майстерня, що проводить планове технічне обслуговування техніки, виконує поточний і

капітальний ремонт тракторів, комбайнів, сівалок, обприскувачів та іншого обладнання.

Як показало наше дослідження, СФГ «Володар» демонструє системний підхід до організації інноваційної діяльності, незважаючи на відсутність окремого структурного підрозділу за цим напрямком. Координація інноваційних процесів залишається за вищим керівництвом у складі директора, головного агронома та головного інженера. Саме керівний склад розробляє стратегічні орієнтири науково-технічного та інноваційного розвитку підприємства, формулює пріоритетні завдання, розробляє пропозиції щодо реформування та фінансового забезпечення інноваційної сфери.

Вагомим елементом організації інноваційних процесів є забезпечення ефективної міжфункціональної взаємодії та координації зусиль різних структурних підрозділів підприємства – виробничих, технічних, економічних. Досягається це шляхом оперативного обміну інформацією між службами СФГ «Володар», проведенням спільних нарад за участі фахівців різних напрямів та узгодженням планів щодо поетапної реалізації інноваційних проєктів між відповідальними особами та керівниками аграрних підрозділів СФГ «Володар». Таким чином, завідуючий господарством надає відомості про готовність виробничої бази до впровадження нововведень, бухгалтерія та економісти забезпечують формування аналітичних даних щодо доцільності інновацій з точки зору економічної ефективності.

Аналіз діяльності СФГ «Володар» в інноваційному напрямі показав, що основний її вид - це техніко-технологічне оновлення виробництва через придбання сучасної техніки, встановлення та впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій. Саме капітальні інвестиції в матеріально-технічну базу виступають рушійною силою інноваційного розвитку підприємства та сприяють скороченню виробничих витрат і підвищенню ефективності діяльності.

СФГ «Володар» демонструє системний підхід до впровадження інновацій у різних сферах своєї господарської діяльності. Одним із вагомих інноваційних кроків у 2019 році стала реалізація напрямку щодо одержання програмованого врожаю. В її межах було обладнано 80% власного машинно-тракторного парку GPS-системами, що дозволило досягти суттєвої економії паливо-мастильних матеріалів, забезпечити контроль переміщень та фактично виконаних робіт технікою, планування графіків витрат палива, тощо. Отже, впровадження цифрових технологій точного землеробства сприяло значному підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства.

Іншим інноваційним напрямком є оптимізація структури посівних площ для дотримання науково-обґрунтованих сівозмін та збереження родючості ґрунтів (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1 - Оцінка якості польових культур в якості попередника для виробничої діяльності СФГ «Володар»

Культури	Попередники						
	Озима пшениця	Озимий ячмінь	Ярий ячмінь	Соняшник	Кукурудза на зерно	Горох	Соя
Озима пшениця	▲	▲	▲	▲	▲	•	•
Озимий ячмінь	■	▲	▲	▲	▲	•	■
Ярий ячмінь	▲	▲	▲	■	•	•	•
Соняшник	•	•	•	▲	•	▲	▲
Кукурудза на зерно	•	•	•	■	•	•	•
Горох	•	•	•	▲	•	▲	▲
Соя	•	•	•	▲	•	▲	▲

Умовні позначення: • - добрий, ■ – допустимий, ▲ – недопустимий.

Джерело: складено за даними підприємства

Керівництво СФГ усвідомлює важливість цієї організаційно-економічної інновації. Відповідно до рекомендацій для лісостепової зони, питома вага зернових у загальній виробничій структурі має становити

близько 40-60%, а от просапних культур, зокрема соняшнику, - не більше 12% для уникнення виснаження земель. З огляду на це, у 2022 році керівництво скоротило площі під соняшником на 64 га порівняно з попереднім роком та ввело до асортименту посівних культур горох. У перспективі планується приведення структури позицій до оптимальних науково-обґрунтованих параметрів та почати роботи, пов'язані із впровадженням ресурсоощадливих технологій.

Таким чином СФГ «Володар» намагається реалізувати інноваційну стратегію господарювання за рахунок оптимізації структури виробництва та переорієнтацію на ресурсозберігаючі підходи. Керівництво усвідомлює, що інноваційний шлях як єдино можливий для забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах. Проте наявний потенціал для подальшої активізації інноваційних процесів потребує додаткових зусиль та інвестицій.

2.3. Фінансово-економічний аналіз показників діяльності СФГ «Володар»

Наступним кроком нашого дослідження є формування уявлення про реальний фінансово-економічний стан діяльності СФГ «Володар» для розуміння перспектив здійснення інноваційних змін.

Першим етапом визначимо результативність діяльності підприємства за рахунок аналізу динаміки загальних економічних показників: доходу, собівартості та прибутку (див. рис. 2.2).

З даного рисунка бачимо, що чистий дохід від реалізації демонструє стрімке зростання протягом аналізованого періоду, не зважаючи на показники 2020 року, що пов'язано із загальним кризовим станом в період епідемії коронавірусу (падіння показника на 49,47% порівняно з 2019 роком). Проте, починаючи з 2021 року, відбувається різке зростання чистого доходу від реалізації, який у 2023 році сягнув 49451 тис. грн, що в 3,5 рази

перевищує показник 2019 року. Така позитивна динаміка свідчить про ефективну збутову політику підприємства, розширення ринків збуту та підвищення попиту на продукцію.

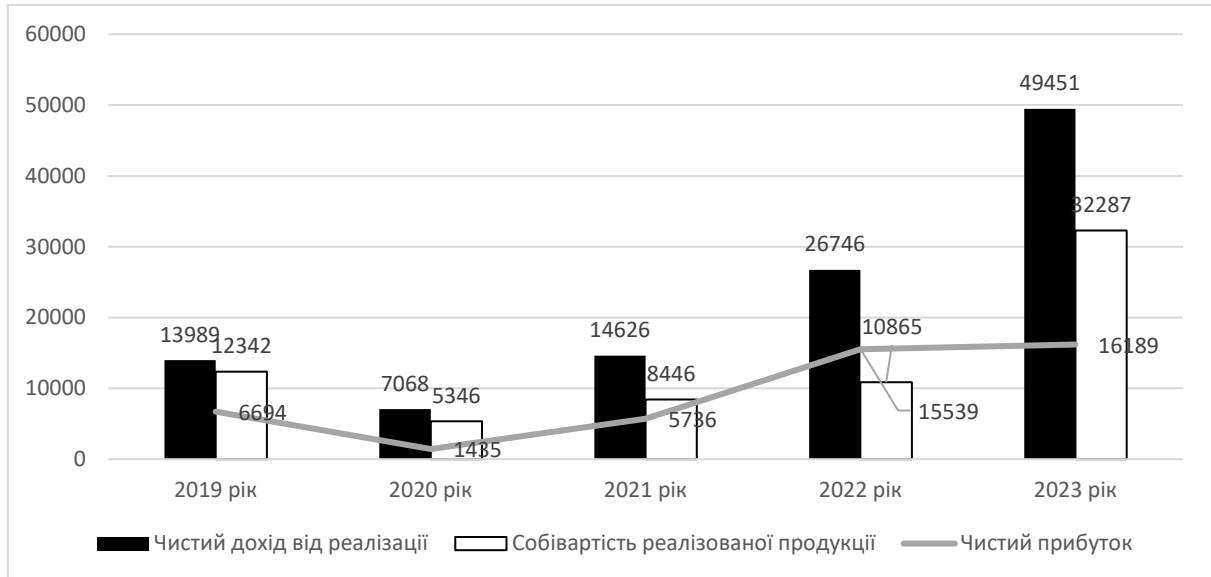

Рисунок 2.2 – Результативність господарювання СФГ «Володар» за 2019-2023 рр., ц.

Джерело: складено за матеріалами додатків 3-М

Собівартість реалізованої продукції у 2020 році скоротилася на 56,68% порівняно з 2019 роком, що пов'язано зі зменшенням обсягів виробництва. Проте, починаючи з 2021 року, даний показник зростає, досягнувши у 2023 році 32287 тис. грн, що на 161,6% більше, ніж у 2019 році через збільшення обсягів оброблюваних земель та, відповідно, збільшення витрат, пов'язаних з виробничим процесом.

Чистий прибуток демонструє аналогічну динаміку з чистим доходом від реалізації. У 2020 році спостерігалось різке падіння показника на 78,56% порівняно з 2019 роком, однак, починаючи з 2021 року, чистий прибуток зростає та у 2023 році досягає значення 16189 тис. грн, що на 141,84% більше, ніж у 2019 році.

Далі розглянемо показники фінансової діяльності СФГ «Володар», що аналізують його активи та основний капітал (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Оцінка активів та капіталу СФГ «Володар» за 2019-2023 рр.

Назва показника	Роки					Абсолютне відхилення				
	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2020/2019 рр.	2021/2020 рр.	2022/2021 рр.	2023/2022 рр.	2023/2019 рр.
Середньорічна вартість дебіторської заборгованості	436,5	343	142,5	1651	17412,5	-93,5	-200,5	1508,5	15761,5	16976
Середньорічна вартість кредиторської заборгованості	8458,5	7558,5	7578	6710	6520	-900	19,5	-868	-190	-1938,5
Валюта балансу	12151	15505	19136	30032	44549,5	3354	3631	10896	14517,5	32398,5
Середня величина необоротних активів	1947,5	2313	2542,5	6414,5	9383	365,5	229,5	3872	2968,5	7435,5
Середня величина оборотних активів	8626	13192	16593,5	23617,5	35166,5	4566	3401,5	7024	11549	26540,5
Середня величина власного капіталу	3827,5	7946,5	11558	22180,5	38029,5	4119	3611,5	10622,5	15849	34202
Середня величина залученого капіталу	8458,5	7558,5	7578	6710	6520	-900	19,5	-868	-190	-1938,5
Питома вага необоротних активів в загальній сумі активів	16,03	14,92	13,29	21,36	21,06	-1,11	-1,63	8,07	-0,3	5,03
Питома вага оборотних активів в загальній сумі активів	83,97	85,08	86,71	78,64	78,94	1,11	1,63	-8,07	0,3	-5,03

Джерело: складено за матеріалами додатків З-М

У 2020-2021 роках спостерігалось значне зниження середньорічної вартості дебіторської заборгованості, що може свідчити про ефективну політику управління дебіторською заборгованістю та офіційне її погашення. Проте, починаючи з 2022 року, бачимо стрімке зростання середньорічної вартості дебіторської заборгованості, яка у 2023 році сягає 17412,5 тис. грн, що може негативно вплинути на ліквідність підприємства.

Середньорічна вартість кредиторської заборгованості демонструє відносну стабільність у поточному аналізованому періоді, з незначним скороченням у 2023 році порівняно з 2019 роком, однак її значення є досить

високим, що свідчить про наявність зобов'язань перед постачальниками та кредиторами, що може виступати гальмівним чинником під час розвитку інноваційної діяльності.

Валюта балансу має стійку тенденцію до зростання, що свідчить про розширення діяльності підприємства та його збільшення активів і пасивів. У 2023 році валютний баланс склав 44549,5 тис. грн, що на 266,63% більше, ніж у 2019 році.

Середня величина необоротних активів також має тенденцію до зростання, особливо починаючи з 2022 року, що пов'язано з інвестиціями в основні засоби та нематеріальні активи.

Середня величина оборотних активів демонструє стійке зростання протягом усього аналізованого періоду, тобто свідчить про збільшення обсягів виробництва, запасів та дебіторської заборгованості.

Середня величина власного капіталу СФГ «Володар» також має чітку тенденцію до зростання, особливо в 2022-2023 роках, а от середня величина залученого капіталу демонструє тенденцію до зменшення протягом аналізованого періоду, із 8458,5 у 2023 році до 6520 у 2019 році.

Аналіз наведених показників дозволяє оцінити структуру активів підприємства, а також ефективність використання ресурсів та генерування прибутку.

Питома вага необоротних активів СФГ «Володар» у загальній сумі активів демонструє незначне зниження з 16,03% у 2019 році до 13,29% у 2021 році, що можна свідчити про переважання оборотних активів у структурі майна підприємства. Проте, у 2022-2023 роках бачимо зростання частки необоротних активів до 21,06 та 21,36%, що пов'язано з інвестиціями в основні засоби чи нематеріальні активи.

Питома вага оборотних активів у загальній сумі активів відповідно має протилежну тенденцію: зниження з 83,97% у 2019 році до 78,64% у 2022 році та незначне зростання до 78,94% у 2023 році.

Отже, аналіз основних показників фінансового стану підприємства свідчить про його розвиток та розширення діяльності. Зростання валюти балансу, необоротних та оборотних активів, а також власного капіталу є позитивними тенденціями. Проте, значне підвищення дебіторської заборгованості у 2022-2023 роках може негативно вплинути на ліквідність підприємства. Зауважимо і про переважання оборотних активів у структурі майна підприємства. Рекомендується посилити контроль за управлінням дебіторською заборгованістю та забезпечити своєчасне її погашення. Крім того, варто проаналізувати структуру та джерела формування необоротних та оборотних активів для оптимізації їх використання та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Розглянемо основні показники фінансової діяльності СФГ «Володар» за 2019-2023 рр., що дозволять оцінити ефективність управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, рівень ліквідності та фінансової стійкості підприємства та занесемо їх у табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Оцінка показників фінансової діяльності СФГ «Володар» за 2019-2023 рр.

Назва показника	Роки					Абсолютне відхилення				
	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	2020/2019 рр.	2021/2020 рр.	2022/2021 рр.	2023/2022 рр.	2023/2019 рр.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	32,05	20,61	102,62	16,2	2,84	-11,44	82,036	-86,44	-13,36	-29,21
Строк погашення дебіторської заборгованості, днів	11,39	17,71	3,56	22,53	128,52	6,32	-14,16	18,97	105,99	117,13
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,46	0,71	1,11	1,62	4,95	-0,75	0,41	0,50	3,33	3,49
Строк погашення кредиторської заборгованості, днів	250,15	516,06	327,49	225,42	73,71	265,90	-188,57	-102,07	-151,71	-176,44
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	1,42	1,72	2,89	4,05	-	0,30	1,17	1,16	-	-
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,011	0,00011	0,0015	0,045		-0,011	0,0014	0,043		

Продовження таблиці 2.3.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Коефіцієнт автономії	0,31	0,51	0,60	0,74	0,85	0,20	0,09	0,13	0,12	0,54
Коефіцієнт рентабельності виробничих фондів	1,37	0,30	0,74	0,80	0,96	-1,07	0,43	0,06	0,16	-0,41
Період окупності капіталу	1,98	12,36	3,58	2,54	3,06	10,38	-8,79	-1,03	0,52	1,08
Період окупності власного капіталу	1,08	6,06	2,51	1,93	2,85	4,98	-3,54	-0,59	0,92	1,77
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,44	0,37	0,56	0,75	0,82	-0,07	0,19	0,19	0,07	0,38
Маневреність робочого капіталу	1,69	1,78	1,18	0,91	0,16	0,08	-0,59	-0,28	-0,75	-1,54
Маневреність власних обігових коштів	0,01	0,00	0,00	0,01	0,02	-0,01	0,00	0,01	0,00	0,00
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,54	0,49	0,70	0,81	1,00	-0,05	0,21	0,11	0,19	0,46

Джерело: складено за матеріалами додатків 3-М

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості СФГ «Володар» у 2019-2020 роках мав високе значення (32,05 та 20,61 відповідно), що свідчило про ефективне управління дебіторською заборгованістю. Однак у 2021 році коефіцієнт різко збільшився до 102,62, що може бути пов'язано зі зменшенням обсягу дебіторської заборгованості. У 2022-2023 роках відбулося різке зниження коефіцієнта до 16,2 та 2,84 відповідно, що призвело до підвищення оборотності дебіторської заборгованості та необхідного вжиття заходів щодо її погашення. Відповідно, строк погашення дебіторської заборгованості підтверджує попередні висновки. З 11,39 днів у 2019 році він збільшився до 128,52 днів у 2023 році, що є негативною тенденцією.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості СФГ «Володар» демонструє стійку тенденцію до зростання, що є позитивним фактором. У 2023 році він становив 4,95, що свідчить про ефективне управління кредиторською заборгованістю та її остаточне погашення. Аналогічно, строк

погашення кредиторської заборгованості зменшується з 250,15 днів у 2019 році до 73,71 днів у 2023 році, що є позитивною тенденцією та свідчить про своєчасне погашення зобов'язань перед кредиторами. Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) СФГ «Володар» має тенденцію до зростання в поточному аналізованому періоді, досягаючи значення 4,05 у 2022 році та перевищуючи нормативне значення (1,5-2,5). Це підтверджено про високий рівень ліквідності активів підприємства. Коефіцієнт абсолютної ліквідності СФГ «Володар» є досить низьким на протязі аналізованого періоду (0,011 у 2019 році, 0,00011 у 2020 році, 0,0015 у 2021 році), що може свідчити про недостатню платоспроможність підприємства. Однак у 2022 році коефіцієнт значно зріс до 0,045, що є близьким до нормативного значення (0,2-0,3) та свідчить про покращення показників діяльності, однак потребує уваги.

Коефіцієнт автономії СФГ «Володар» має стійку тенденцію до зростання, збільшившись з 0,31 у 2019 році до 0,85 у 2023 році. Це свідчить про підвищення фінансової стійкості та незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування.

Коефіцієнти рентабельності виробничих фондів СФГ «Володар» показують на ефективність використання основних виробничих засобів фермерського господарства для генерації прибутку. Даний показник демонструє наступну динаміку: зниження з 1,37 у 2019 році до 0,3 у 2020 році, зростання до 0,8 у 2022 році та подальше зростання до 0,96 у 2023 році. Це може свідчити про нераціональне використання виробничих фондів у 2020 році та поступове підвищення їх ефективності в наступні роки.

Період окупності капіталу СФГ «Володар» характеризує час, необхідний для повернення коштів, інвестованих в активи підприємства. Цей показник для даного фермерського господарства має тенденцію до зниження з 12,36 років у 2020 році до 2,54 у 2022 році, що є позитивною тенденцією. Однак у 2023 році відбулося незначне збільшення періоду окупності капіталу до 3,06 років, що може бути пов'язано зі зростанням інвестицій у необоротні активи.

Період окупності власного капіталу СФГ «Володар» також демонструє позитивну динаміку, зменшившись з 6,06 років у 2020 році до 1,93 років у 2022 році. Це свідчить про ефективне використання власних коштів СФГ «Володар». У 2023 році цей показник дещо зріс (до 2,85 років), що може бути пов'язано зі збільшенням власного капіталу. Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами СФГ «Володар» також має позитивну динаміку, збільшившись з 0,44 у 2019 році до 0,82 у 2023 році. Це означає, що більша частина оборотних активів фінансується за рахунок власних коштів, а не запозичених.

Маневреність робочого капіталу СФГ «Володар» характеризує сукупність власного оборотного капіталу в обігових витратах підприємства. Даний показник мав тенденцію до зниження з 1,69 у 2019 році до 0,16 у 2023 році, що може свідчити про зниження гнучкості використання власних оборотних коштів СФГ «Володар». Маневреність власних обігових коштів СФГ «Володар» протягом аналізованого періоду, зменшилась з 0,01 у 2019 році до 0,02 у 2023 році, що може свідчити про недостатню мобільність власних обігових коштів.

Коефіцієнт фінансової стійкості СФГ «Володар» демонструє зростання з 0,54 у 2019 році до 1,0 у 2023 році, що призвело до підвищення фінансової стійкості та зниження ризику втрати платоспроможності.

Аналіз наведених показників свідчить про позитивні тенденції у фінансовому стані СФГ «Володар». Спостерігається підвищення ефективності використання виробничих фондів, скорочення періодів окупності капіталу та власного капіталу, а також збільшення обсягів власних обігових коштів та рівня забезпечення оборотних активів власними коштами, посилення фінансової стійкості фермерського господарства. Водночас, виявлено зниження маневреності робочого капіталу та власних обігових коштів, що може обмежувати гнучкість фінансування поточної діяльності СФГ «Володар».

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СФГ «ВОЛОДАР»

3.1. Основні тренди розвитку інноваційної діяльності аграрного підприємства

Як зазначалось в попередніх розділах роботи, ефективність господарювання агропідприємств унеможливлена без постійного розвитку їхнього інноваційного потенціалу. Ось чому ми спостерігаємо помітну активізацію науково-практичного процесу, який має ознаки діджиталізації менеджменту сільськогосподарського виробництва збуту та управління. Зазначимо, що дійсно реалії ведення бізнесу в аграрній сфері потребують такої розробки та впровадження стратегії інноваційної діяльності, яка ґрунтується на засадах цифровізації аграрної економіки із врахуванням впливу інформаційно-технологічних ризиків. Як зазначають фахівці-науковці, застосування новітніх технологій у будь-якій сфері діяльності, в тому числі і в аграрній, надає змогу змінити ринкову позицію підприємства, а разом з тим підвищити прибутковість діяльності, як кінцевої мети будь-якого бізнес-процесу. Разом із розвитком інноваційного процесу на агропідприємстві змінюються принципи прийняття управлінських рішень, оскільки стандартизовані підходи не забезпечують необхідну ефективності діяльності. Отже, щоб бути постійно конкурентоспроможним та результативним економічно, виникає потреба в імплементації у свою господарську діяльність наявних навичок технологічного процесу [10].

Зазначимо, що в умовах стрімких інноваційних змін агровиробництво зазнає певних трансформацій. Таких змін безліч: від швидкого збору та обробки даних до ухвалення доленосних управлінських рішень. Цифровізація в аграрному секторі вимагає карколомних перебудов у виробничому, маркетинговому логістичному процесах що відбувається на

агropідприємстві. Таке різноманіття потребує системного підходу до впровадження новітніх технологій.

Наукові дослідження містять рекомендації щодо створення умов для розвитку інноваційного потенціалу. Серед цих умов є комп'ютерна грамотність працівників управління освіта у сфері ІТ, фінансова забезпеченість, державні програми, що спрямовані на розвиток, застосування, підтримку цифрових стратегій, спеціальні державні онлайн-платформи цифрового агрогосподарства. До названих базових передумов слід додати розвинути мережеве покриття, доступне використання інтернету, сучасних мобільних телефонів, доступ до соціальних мереж, наявність навичок роботи із цифровими технологіями, формування культури підприємництва, підтримка інновацій в агросфері, як то бізнес-інкубатори, хакатони, програми навчання [2, 19, 24, 52].

Загальноприйнято вважати що діджитал-процеси стимулюють упроваджувати цифрові технології в усіх без винятку сферах бізнесу, в тому числі, і агросфері, оскільки використання цифрових технологій агropідприємствам надає можливість отримати переваги у зв'язках із контрагентами, постачальниками, посередниками, підрядниками, кінцевими споживачами товарної продукції, забезпечити доступ до інформації про вільну робочу силу, спростити пошук та найм фахівців необхідної кваліфікації, формування стратегічних партнерських стосунків та зв'язків доступу до певних освітніх послуг фінансового та юридичного змісту із метою підтримки розвитку цифрових технологій, розширення сфери їх застосування [12].

Задля інтенсифікації процесів, пов'язаних із використанням цифрових технологій необхідно подолати наступні перешкоди: недостатнє покриття мережі, низький рівень освоєння комп'ютерних програм працівниками агropідприємств, відсутність так званої єдиної онлайн-платформи, стандартизації технологій, їх сумісність, що ускладнює обмін існуючої чи узагальненої нової інформації. Перелічені чинники обмежують використання

необхідних в даному випадку додатків самими агропідприємствами. Отже, виникає гостра потреба у створенні незалежної агроконсалтингової онлайн підтримки, яка б стимулювала імплементацію цифрових технологій у діяльність агрофірм та забезпечувала б інноваційний розвиток наявного технічного та людського капіталу в аграрній сфері функціонування. Загалом, на рівні підприємства, досліджуваному СФГ «Володар» доцільним було б і в індивідуальному порядку звернутися до консалтингової фірми задля формування грамотної інноваційної стратегії з огляду на кризові явища в економіці країни [18].

Окремо слід звернути увагу, на наше переконання керівництву СФГ «Володар» на рівень комп'ютерної освіченості залученого до виробничо-збутового процесу персоналу. На думку фахівців, випускники аграрних навчальних закладів роблять свій посильний базовий внесок, тобто набувають теоретичних знань із цифрових технологій. Як з'ясовується в реаліях, цього недостатньо, їх потрібно закріплювати на практиці. Задля цього рекомендуємо впроваджувати для працівників підприємства освоєння цифрової технології, як сучасної моделі навчання. Деякі науковці у своїх пропозиціях акцентують увагу на необхідності використання наступних складових: суспільні зв'язки, що містять у собі новини, інформацію про сучасну сільськогосподарську сферу функціонування, нові форми взаємодії із органами державного управління, юридичними організаціями, E-Learning, де агроспеціалісти можуть підвищити свій фаховий рівень організації супроводу виробника агропродукції від бізнес-планування до збуту та реалізації поточних операцій [24]. Особливий наголос робимо на використанні веб-технологій та мережі Інтернет, оскільки це дозволяє використовувати значно ширше та оперативніше можливості доступу до швидкого оновлюваної інформації та реалізації ефективного, на теперішній час, інтерактивного дистанційного навчання, а також широкомасштабного консультування. Цікавими, на наш погляд, є пропозиції для СФГ «Володар» щодо здобуття нових, вкрай необхідних навичок, шляхом опанування онлайн-курсів. Їх

надають широковідомі спеціальні сайти, зокрема Coursera, Uдеми, Business Incubator, Edex, Sector Academy та інші, менш відомі, але змістовні [3]. Звертають на себе увагу зацікавлені в розповсюдженні цифрових технологій на теренах аграрної сфери діяльності, електронний майданчик Marketplace. Особливість його полягає в тому, що він дозволяє виробникам та споживачам аграрної продукції співпрацювати без посередників. Цей інтернет-ринок розвивається на сьогодні інтенсивно, а відповідно його використання стане доречним у господарській практиці СФГ «Володар». До цього ж можна додати і застосування найбільш поширених інтернет-платформ в сільськогосподарському бізнесі: «Відкритий ринок», «Колесо», «Зерноторг», «Prom.ua» та інші [10].

Доходимо до висновку про те, що за основним функціональним призначенням, створені відповідно до потреб онлайн-простору, агроринки та електронні додатки, дозволяють надати учасникам аграрних ринків прозору та достовірну інформацію, як інструмент впливу на ринкові ціни, а також на формування ринкових зв'язків, зобов'язань, укладення взаємовигідних контрактів та інше. Підкреслимо, що створення Marketplace, його розвиток, стало можливим завдяки інтенсифікації розвитку сучасних новітніх агротехнологій та підвищення якості освіти аграрного спрямування. Є надія що масштабування Digital-процесу неодмінно проведе в подальшому до розвитку інноваційного потенціалу аграрних підприємств, зокрема і СФГ «Володар», що стане можливим завдяки формуванню єдиного інформаційного простору агробізнесу в межах регіонів союзів світового ринку [22].

3.2. Впровадження диджитал-технологій у діяльність СФГ «Володар»

На сучасному етапі інноваційного розвитку зауважимо про необхідність досліджуваному підприємству активно та результативно впроваджувати зарубіжні та вітчизняні інноваційні новинки, а саме:

- комплексне управління наявною матеріально-технічною базою, чи то власної, чи то орендованої, лізингової техніки;

- облік використаного палива за рахунок впровадження системного контролю за витратами на паливо, за допомогою установки спеціальних систем [18];

- контролювання за обсягом та якістю виконаних робіт. Зазначене передбачає установку системи цього виду контролю на техніку, зокрема мова йде про оснащення техніки, створення, розробку, або використання вже розробленого програмного забезпечення, що вноситься на карти, розробка робочих планів, залучених до техпроцесів аграрного змісту агрегатів, в підсумку диспетчеру вдається ввести облік, контролювати швидкість, якість, ефективність проведення запланованих аграрних операцій, відстежити допущені відхилення чи порушення та вчасно передати інформацію для прийняття управлінського рішення вищому керівництву [22];

- точне землеробство, як систему, що допомагає заощаджувати ресурси, підвищувати урожай сільськогосподарських культур. Покрокове встановлення названої системи передбачає підготовку техніки та обладнання відповідно до здійснюваної агрооперації, збір, систематизацію, діагностику аналітичних даних з метою побудови карт завдань проведених операцій, створення, розробка, чи то залучення вже розробленого програмного забезпечення, підбір чи то підготовка навчання необхідних профільних працівників. Слід відмітити, що передумова використання точного землеробства передбачає, щоб залучена до агрооперації сільськогосподарська техніка була оснащена бортовими комп'ютерами GPS-трекерами, датчиками

врожайності та вологості. Перевагою точного землеробства стає використання об'єктивної інформації із супутникових пристроїв, що усуває вплив людського фактору та забезпечує оперативність реакції на подію складання карти. Окрім зазначеного, точне землеробство передбачає збір та накопичення даних із встановлених пристроїв про всі операції, що здійснюються в межах агропідприємства, що дає можливість їх аналізу та розробки антикризових заходів [19];

- застосування новітніх інформаційних технологій, так зване розумне землеробство, та технології типу Big Data з метою оптимізації тих систем землеробства, що характеризуються значними ускладненнями за змістом, структурою, чи числом залученої техніки працюючих робітників, тощо. Фахівці стверджують, що застосування програми Big Data в агропрактиці є не що іншим, як кроком до системної цифровізації агроінформації. Ці дані акумулюють цінну інформацію для агровиробників як з приводу самого виробництва зернових та технічних сільськогосподарських культур, так і з приводу просування їх на ринки, внутрішні чи зовнішні. Програма може застосовуватися з метою спрощення процесу систематизації зібраних даних і з ціллю прогнозування подальшого розвитку агровиробництва, його ринкової орієнтації, враховуючи попит, пропозицію, ціни, конкурентну напруженість, доцільність ризику та інше. Використання Big Data спонукає до діагностики, аудиту результатів виробництва та розробки шляхів покращення кінцевих результатів, як виробництва, так і збуту продукції рослинництва за асортиментом [11, 51].

Наведемо розроблений науковцями та адаптований до рослинництва загальний механізм застосування Big Data, що ми пропонуємо. До впровадження в діяльність СФГ «Володар» (див. рис. 3.1). Перш за все, усю інформацію щодо технології вирощування продукції рослинництва розділимо на ключові блоки ґрунти (1), метеоумови (2), операції (3), посіви (4). Із виділених чотирьох блоків інформація у першому, другому, третьому блоках є причиною, а у четвертому блоці - її наслідком. Як зазначають

практики, ті дані, які надходять із поля, за своєю сутністю поділяються на два різновиди: статичні та динамічні. Розріднення даних за наведеним принципом дозволяє розуміти, що статична складова, то є переважно незмінна величина, що діє як правило два, а то й три виробничих сезони, їх вплив можна виявити, використати, передбачити та визначити наслідки. А от динамічна складова, постійно змінюючись, не дозволяє зробити передбачення сили впливу та наслідки зміни без безперервного моніторингу виявлення, збору та аналізу, оцінки. Мова йде про вологість ґрунту та повітря. Це стосується і кількості сходів рослин та їх стану, інформація щодо проведення стандартних та специфічних операцій, оцінки масштабів розповсюдження хвороб рослин, потреб їх підживлення, тощо [38,].

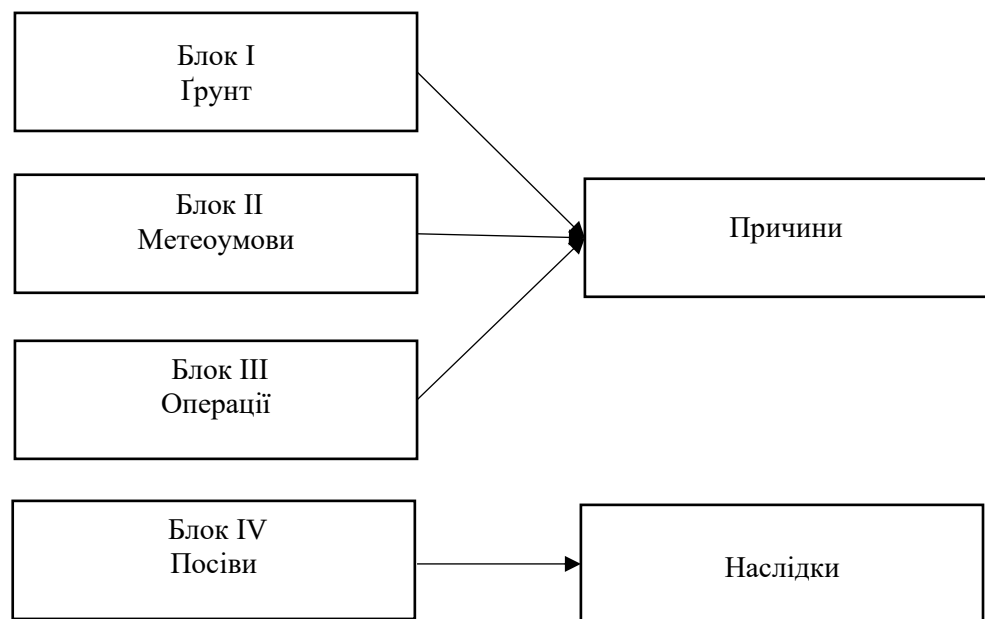

Рисунок 3.1 – Процес використання аграрними підприємствами Big Data в рослинництві

Джерело: [38]

Сучасні технології застосування Big Data в рослинництві передбачають, в обов'язковому порядку, зібрану інформацію з кожного умовно виділеного блоку, оцифрувати та структурувати за певними науковими принципами. Так, збираючи інформацію, необхідно здійснювати агрохімічний аналіз ґрунту за затвердженими протоколами, сканувати ґрунт

за показниками структури та електропровідності, наявністю або ж відсутністю різного виду ущільнень, передбачається створення матриці природного рельєфу. Щодо моніторингу погоди, зазначимо про вимогу встановлення на існуючому обладнанні стандартних стаціонарних та мобільних метеостанцій, призначення яких - збір даних про температуру і вологість повітря, швидкість пересування повітряних мас вітру. Окрім зазначеного, дослідження середовища передбачає підключення датчика температури, вологості ґрунту та польового датчика, який збирає об'єктивну інформацію щодо опадів [11, 38].

Взагалі комплексний аналіз роботи, що виконується в рослинництві, пристрій, що застосовується відповідно до вимог, має містити систему моніторингу наступних операцій: висів, внесення добрив, підживлення, датчики, що інформують та контролюють глибину обробітку ґрунтів, систему підключення, передбачених технологією бортових терміналів. Як зазначають науковці, в ідеалі, тобто відповідно до теоретичних напрацювань, інформацію необхідно збирати із CAN-шини та системи спостереження GPS. Практики схвально оцінюють твердження про необхідність забезпечення регулярного надходження інформації про стан посівів, шляхом підключення своєї супутникової системи моніторингу щонайменше до супутників Landset і Sentinel. Досвід практики підтверджує позитивний аспект щодо використання дронів з метою виявлення ускладнень у проведенні операцій, для оцінки стану вегетації рослин, для накопичення інформації агрономом із ціллю виявлення проблемних ситуацій, таких як захворювання рослин, розповсюдження грибків, розмноження шкідників та інше. Доцільним вважаємо встановлення на комбайнах системи картографування врожайності з метою якісного збереження вирощеного врожаю, запобігання неприродних втрат на шляху від комбайну до зерносховища [51].

Отже, інноваційний підхід до використання в господарську діяльність СФГ «Володар» новинок, типу впровадження Big Data, здатен генерувати максимальний обсяг показників і забезпечити аграрному господарюючому

підприємству значний економічний ефект у вигляді нарощування виробничого, інноваційного та фінансового потенціалу, а разом із тим, розвивати професійний капітал залучених працівників-аграріїв різного рівня кваліфікації [11].

Освоєння європейських ринків збуту СФГ «Володар», доходимо до висновку про необхідність вивчення досвіду застосування технологій Blockchain, що дозволяє отримати доступ до прозорої та відкритої інформації про походження технології, вирощування, поетапної переробки, зберігання, транспортування продукції, яку він обирає для власного споживання, або подальшої переробки, або просування на інші регіональні чи національні ринки. Привабливість з позиції інноваційного розвитку використання технології Blockchain в агросфері значно покращує можливість відстежування будь-якого елемента кінцевого продукту, саме тому, що дані не змінюються, не повторюються, зберігаються, легкодоступно відтворюються [20].

Науковці переконують, а практики підтверджують, що розроблені схеми застосування блокчейну в агросфері забезпечують можливість отримання, за потреби наступних даних про саме підприємство як суб'єкта діяльності - виробника товару аграрного характеру, перевізника, постачальника, роздрібного продавця, кінцевого споживача. Фахівці зазначають про те, що маючи всі необхідні дані, їх обов'язково структурують у вигляді блоків, які мають бути об'єднані в єдине ціле шляхом застосування незмінних криптографічних ключів [20].

Дослідження питання про активізацію впровадження технології блокчейн в реальну практику господарювання СФГ «Володар», наштовхує на позитивну оцінку цієї практики в аграріїв з широкими можливостями роботи на зарубіжних ринках збуту міжнародного масштабу (світових аграрних ринках). Як з'ясувалося такі технології дають їм змогу отримати певні конкурентні переваги, контролювати походження, якість, екологічність сільськогосподарської товарної продукції (як сировини, так і

продовольства), а також набувати власний маркетинговий імідж як товаровиробника-просувача продукції по каналах міжнародного продовольчого ринку [38].

Використання товаровиробниками технологій блокчейн формує високий рівень довіри до сфери АПК країни. Попри наявні переваги зазначена передова інноваційна технологія повільно впроваджується у вітчизняний аграрний бізнес. Зазначеному є причини, зокрема нерозуміння аграріями в переважній своїй більшості сутності блокчейну, перспектив його розвитку та використання, недосконалість законодавчого регулювання взаємовідносин між залученими суб'єктами створюваного ланцюжка. Як недолік інноваційних перспектив та переваг є технології блокчейн виступає професійна недооцінка можливостей заощаджування часу, можливість передбачення майбутніх ризиків та зменшення поточних, скорочення виробничо-збутових витрат, доступність до контролю за рухом товару по каналах збуту та інше [11].

Подолання існуючих причин та перешкод в найближчому періоді дозволить наростити інноваційний потенціал СФГ «Володар».

Нами пропонується наступна технологія застосування блокчейн-операцій в господарській діяльності СФГ «Володар», що може допомогти відстежити виробництво продукції та забезпечити прозорість ланцюжка поставок. Кожна операція на полях, від посадки вмісту до накопичення врожаю, може бути записана у розподілених реєстрах як незмінний блок даних. Зокрема, мається на увазі інформація про використані добрива, пестициди, погодні умови та дати проведення робіт. Після збору врожаю дані про транспортування, зберігання та продаж зерна додаються до ланцюжків блоків. Покупці можуть сканувати QR-код на упаковці або ж у відповідних супровідних документах та переглядати всю історію виробництва продукту в блоку, підтверджуючи його походження та дотримання стандартів якості. Така технологія забезпечуватиме невідому цифрову документацію, знижуючи ризики та підвищуючи довіру споживачів.

Підсумовуючи зазначимо що:

- наявні, розроблені теоретично та впроваджені в реальну практику, сучасні інноваційні технології та інформаційні системи, в цілому, відповідають потребам інноваційного розвитку СФГ «Володар» щодо його конкурентних позицій, як на внутрішньому, так і на зовнішніх регіональних світових ринках;
- впровадження нових виправданих зарубіжних досвідом інноваційних новинок, технологій, систем слугуватиме фундаментальною основою передумовою розвитку інноваційного потенціалу СФГ «Володар», незважаючи на існуючі загрози перепони та ризики;
- імплементація розроблених сучасних інновацій стане базисом для удосконалення управління бізнес-процесами означеного підприємства та забезпечить досягнення стратегічних і оперативних цілей СФГ «Володар»;
- перспективи розвитку інноваційного потенціалу СФГ «Володар» вбачаються за умови впровадження низки технологій, а саме оптимізації бізнес-процесів (див. рис. 3.2);

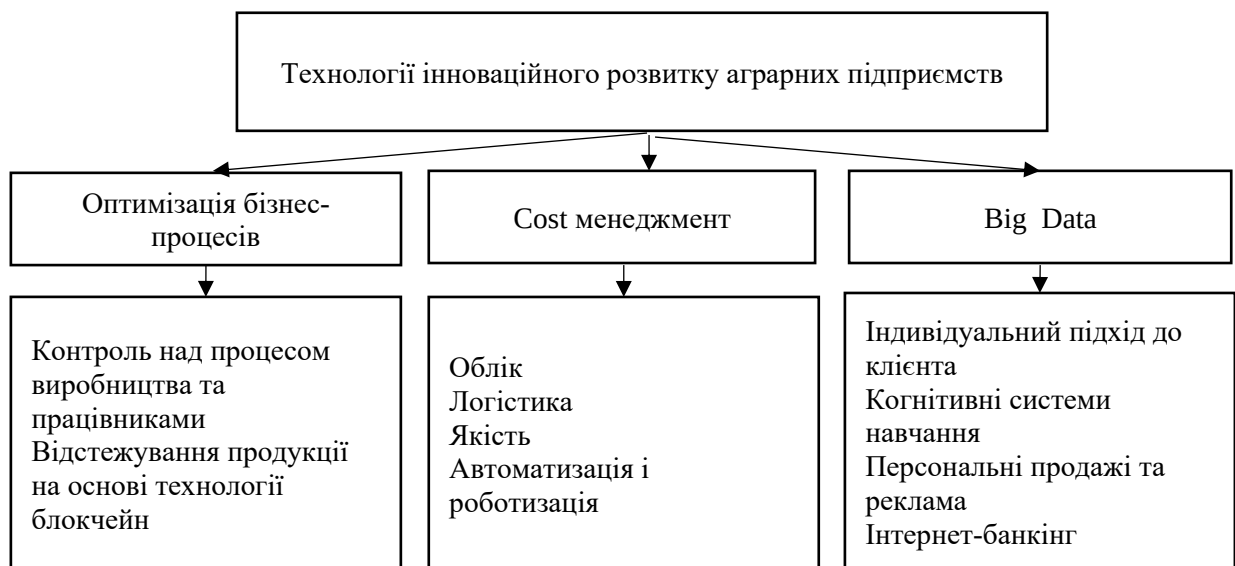

Рисунок 3.2 – Основні диджитал-технології інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств

Джерело: [11, 20, 38, 51]

- відповідно, кінцевим результатом впровадження інноваційних технологій в практику діяльності СФГ «Володар» буде підвищення продуктивності праці, підвищення якості менеджменту, прискорення автоматизації виробничих процесів, формування інвестиційної привабливості підприємства для потенційних інвесторів [11, 20, 38, 51].

СФГ «Володар», на нашу думку, має достатньо можливостей для використання новітніх технологій для збільшення результативності своєї діяльності, як то аналізу одержаних результатів, прийняття виважених управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію витрат, зростання прибутковості, підвищення ризикостійкості, заняття конкурентопривабливої ринкової позиції серед підприємств-конкурентів.

Відповідно, підсумовуючи вище означене, перспективи розвитку інноваційного потенціалу СФГ «Володар», вбачаємо у створенні системи інформаційної підтримки на базі комп'ютерних та мобільних технологій, що мають тенденції до постійного оновлення. А передумовами такого розвитку будуть постійні: підвищення кваліфікації працівників всіх ланок виробництва, збуту, управління, комплексна комп'ютеризація всіх виробничо-збутових та управлінських процесів, формування єдиного інформаційного аграрного простору завдяки створенню та удосконаленню системної бази даних про агропроцеси.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі висвітлено теоретичні засади управління інноваційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано загальну характеристику інноваційної діяльності агропідприємств в сучасних умовах господарювання, підкреслено, що інноваційна діяльність є ключовим чинником забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств на ринку. Впровадження інновацій сприяє підвищенню ефективності виробництва, зростанню продуктивності праці, покращенню якості продукції та розширенню ринків збуту. Впродовж дослідження виявлено що агропромисловий сектор має низку особливостей, які впливають на специфіку інноваційних процесів у цій сфері.

Загалом, під інновації у агросфері (сільському господарстві) розуміють впровадження нових або вдосконалених технологій, методів, процесів, продуктів або організаційних рішень, які підвищують продуктивність, ефективність та сталість сільськогосподарського виробництва. Виокремлюють технологічні, продуктові, маркетингові, організаційні та екологічні інновації як основні типи нововведень в агросфері. Інноваційний процес в аграрній сфері охоплює низку ланок від генерації ідей до комерціалізації інновацій.

Нами досліджено механізм розробки стратегії інноваційного розвитку аграрного підприємства, зокрема, висвітлено основні етапи формування інноваційної стратегії: аналіз зовнішнього та внутрішнього інноваційного середовища, визначення стратегічних цілей і завдань, вибір типу інноваційної стратегії, планування ресурсного забезпечення інновацій, впровадження та контроль реалізації інноваційної стратегії. При цьому важливим є узгодження власне інноваційної стратегії із загальною стратегією розвитку підприємства. В даному процесі важливу роль відіграє наявність

сформованої чіткої системи мотивації та стимулювання інноваційної активності персоналу.

В роботі наголошено, що вагомими чинниками успішного впровадження інновацій в аграрному секторі є наявність відповідної інфраструктури, інвестицій, кваліфікованих кадрів, державної підтримки та ефективної взаємодії науки і виробництва, а сама активна інноваційна діяльність є запорукою підвищення конкурентоспроможності агропідприємств на світових ринках в умовах глобалізації.

СФГ «Володар» - це сільськогосподарське підприємство, що здійснює свою діяльність в галузі рослинництва та займається переважно вирощуванням, зберіганням та продажем зібраної продукції. Підприємство диверсифікує свою діяльність у напрямі вирощуванні технічних, олійних та зернових культур, не зосереджуючись на якійсь одній. Загалом, підводячи підсумки господарській діяльності СФГ «Володар», нами визначено, що воно в цілому, незважаючи на кризову ситуацію в країні та аграрній сфері, зокрема, має стабільні показники діяльності, що в цілому дають змогу налагодити інноваційні процеси. Так, за організацію інноваційної діяльності відповідає вище керівництво, яке на основі експертної підтримки провідних фахівців підприємства розробляє основні напрями інноваційної діяльності, конкретизує інноваційні рішення, які в перспективі будуть впроваджені у безпосереднє господарювання СФГ, а власне реалізація забезпечується призначеними особами, відповідно до специфіки впроваджуваних нововведень. Наразі, підприємство займається оновленням парку техніки, намагається впровадити екологічні методи обробітку ґрунтів, а також застосовувати науково-обґрунтовану методику сівозмін у своїй безпосередній діяльності

Враховуючи означене, основні напрямками поліпшення інноваційної діяльності СФГ «Володар» мають зосереджуватися в площині цифровізації, прецизійного землеробства, застосування біотехнологій, застосування нових видів добрив і засобів захисту рослин, а також упровадження екологічно

чистих технологій виробництва. Обґрунтовано важливість впровадження діджитал-технологій у діяльність СФГ «Володар» як ефективного інструменту підвищення ефективності господарювання, зокрема розглянуто конкретні пропозиції щодо використання сучасних цифрових інновацій: системи точного землеробства, технології Big Data та блокчейну, що забезпечують цифровізацію різних складових діяльності підприємства, зокрема моніторингу стану посівів, внесення добрив, прогнозування врожайності, контролю техніки, управління логістикою та документообігом.

Підсумовуючи зазначимо, що активна інноваційна політика, особливо в області цифрових трансформацій, є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності СФГ «Володар» на внутрішньому та зовнішніх ринках, а відповідно важливими кроками є пошук джерел для фінансування інноваційних проектів, формування сприятливого інноваційного середовища та врахування глобальних технологічних трендів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безус А.М., Чуйок М.Г. Стратегія підвищення інноваційної діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Білінська В. Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Сер.: Економіка*. 2015. Вип. 7 (172). С. 74–80.
3. Бугай М. Точне землеробство: кожен колосок – як на долоні. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://agrobusiness.com.ua/agro/idei-trendy/item/14321-tochnezemlerobstvo-kozhen-kolosok-iaak-na-doloni.html>
4. Бузько І.Р. Вартанова О.В., Голубченко Г.О. Стратегічне управління інноваціями та інноваційна діяльність підприємства : монографія. Луганськ: Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2002. 176 с.
5. Буняк Н.М. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 132 с.
6. Бухало О. В., Малиш І. А. Сутність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2020. № 1. С. 341-351
7. Вернюк Н. О., Дяченко М. І. Регулювання інноваційного розвитку аграрного сектору України. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.4.9>
8. Волкова, Н., Мехтієв, Р., Попадін, Є. Ключові аспекти конкурентоспроможності та якості продукції аграрних підприємств в умовах воєнної агресії. *Економіка та суспільство*, 2023. Вип. 54. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-10>
9. Гнатишин Л., Ханас В. Сутність інноваційних процесів у діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія : Економіка АПК*. 2023. № 30. С. 16-20.

10. Горобець Н. М., Хомякова Д. О., Стариковська Д. О. Перспективи використання цифрових технологій в діяльності аграрних підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.1.90>
11. Грибинюк О. М., Духницький Б. В., Шеремет О. О. Перспективи використання технології «блок-чейн» у сільському господарстві. *Економіка АПК*. 2018. № 3. С. 75 — 81.
12. Гузь М. М., Соколенко Л. Ф., Ткаль Я. С. Інноваційний потенціал технології блокчейн у бухгалтерському обліку. *Інвестиції : практика та досвід*. 2023. № 2. С. 19-25.
13. Демиденко Л.М. Організаційно-економічні напрями інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 20. Ч. 1. С. 72–75.
14. Євтушенко Н. О., Рязанцев Р. О. Сутність та структура інноваційного потенціалу. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2022. № 1-2. С. 22-26.
15. Жеватченко В. С. Перспективи розвитку інноваційного потенціалу аграрних підприємств. *Регіональна економіка*. 2023. № 1. С. 119-125.
16. Ігнатенко М. М., Красноручський О. О. Виявлення чинників впливу на управління інноваційними проєктами аграрних. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2022. № 2. С. 63–67.
17. Інноваційний розвиток підприємства: навч.посіб./ Пугач А.М., Демчук Н.І., Довгаль О.В., Крючко Л.С., Тягло Н.В. ФОП Швець В.М., 2018. 348с.
18. Інноваційні технології галузі та методологія наукових досліджень : підручник / А. Д. Салавеліс, Л. М. Тележенко, Г. В. Дідух, Ю. О. Козонова ; Одес. нац. акад. харч. технологій. Одеса : Освіта України, 2018. 276 с.
19. Коваль І. В. Агроконсалтинг як інструмент підвищення ефективності аграрного сектора та розвитку сільських територій Західного

регіону України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2013. Вип. 6(104). С. 281-291.

20. Колодій А., Агрес О., Колодій І. Перспективи запровадження систем відстежуваності продукції на основі технології блокчейн як форми модернізації системи управління в аграрному секторі економіки. *Аграрна економіка*. 2021. Т. 14(1-2). С. 59-66.

21. Копитко М. І. Управління інноваціями: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни у схемах і таблицях. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 292 с.

22. Кудлай В.Г. Сучасні тренди розвитку великих агропромислових формувань. *Стратегічні пріоритети розвитку аграрних формувань: аналітико-прогнозні тренди»: колективна монографія / За заг. ред. В.К.Савчука, К.: ЦП «Компринт». 2018. С.156-170*

23. Ларіна Я., Ал-Шабан Алаа Табіт Ніама. Класифікація інновацій в аграрному секторі як передумова формування маркетингових стратегій інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *BIOECONOMICS AND AGRARIAN BUSINESS*. 2019. Vol. 10. №1. С. 58–67.

24. Ласло О. О. Впровадження технологій точного землеробства в Україні. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2011. № 1. С. 49-50.

25. Луцій О., Бондаренко В. Механізм забезпечення інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору на засадах маркетингу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 4 (32). С. 144–155.

26. Мазур, К., Янчук, Д., Галета, Д. Особливості організації агроекспорту з України в умовах військового стану. *Економіка та суспільство*, 2023. Вип. 51. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-12>

27. Мазуренко О. В., Столярчук Н. М. Інноваційне забезпечення аграрного сектору економіки : аналіз стану. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 37–45.

28. Макаренко, П., Миколенко, І., Рєпіна, М. Інноваційне управління галуззю рослинництва на підприємстві. *Економіка та суспільство*, 2022. Вип. 44. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-105>
29. Михайлова О. С., Тетерюк Р. С. Теоретичні засади інноваційного забезпечення розвитку аграрних підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. Вип. 1. С. 102-106.
30. Негода, Ю., Новак, І. Інноваційне забезпечення аграрного сектору України. *Економіка та суспільство*, 2023. Вип. 50. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-40>
31. Польова О. Л. Особливості інноваційних процесів на аграрних підприємствах. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки. 2022. № 2. С. 72-80.
32. Про інноваційну діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/40-15/print>
33. Продіус О. І., Міхно О. М. Проблема вибору інноваційних стратегій на вітчизняних аграрно-торгівельних підприємствах. *Молодий вчений*. 2022. № 9. С. 154-161.
34. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність: монографія / за ред. О.Г. Шпикуляк, М.І. Грицаєнко. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 424 с.
35. Русан В.М. Функціонування аграрного сектору в умовах війни. *Інтелект XXI*. 2022. № 2. С. 13–16.
36. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія : Економіка та менеджмент*. 2016. № 9. С. 34–42.
37. Сагачко Ю. М., Тешева Л. В. Інноваційна діяльність підприємств аграрного сектора як критерій ефективності його виробничо-господарського потенціалу. *Проблеми економіки*. 2020. № 4 (46). С. 217–223.

38. Самойленко Л. Б. Можливості та проблеми застосування технологій big data вітчизняними компаніями. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6066>.
39. Сафронська І. М., Пеняк Ю. С. Інноваційна діяльність підприємств: сутність, передумови, аналіз ефективності. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2015. № 1. С. 179-184.
40. Скрипник В. В. Інноваційний розвиток підприємств аграрного сектору на інвестиційних засадах. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2021. Вип. 6. С. 38-45.
41. Смарт-технології в агроменеджменті. АгроКебети: сайт. 2021. URL: <https://blog.agrokebety.com/smarttehnologii-v-agro-menedgmente-ua>
42. Соколюк С. Інноваційний розвиток підприємств аграрного сектора економіки в умовах інституційних змін. *Економіка та управління підприємствами*. 2019. С. 107–114.
43. Стеценко В. О. Шляхи підвищення прибутку аграрних підприємств за рахунок впровадження інновацій. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2022_12_61
44. Сус Т., Ємець О., Мовчун С., Онишко С., Цюпа О. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрного сектора та фінансування її реалізації. Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики. 2022. Том 6 (47). С. 150–159.
45. Халатур С. М. Сталий розвиток сільського господарства та його інноваційне забезпечення. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 34(1). С. 97-105.
46. Хахула Б. В. Інновації, як чинник прискорення науково-технічного прогресу в аграрному секторі України. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 79-85. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.79>
47. Шевченко А., Згадова Н., Данкогло К. Агроінновації як перспектива до розвитку аграрних підприємств. *Аграрний вісник Причорномор'я*, вип. 96, 2020. URL: <https://doi.org/10.37000/abbsl.2020.96.19>.

48. Шевченко А.А., Петренко О.П., Добрянська Н.А. Інноваційний розвиток аграрних підприємств. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2017. С. 200-213.
49. Шимановська-Діанич Л. М., Чернікова Н. М., Іщейкін Т. Є. Сутність поняття «інноваційний потенціал» як економічної категорії. *Бізнес-навігатор*. 2021. Вип. 3. С. 63-69.
50. Шиян Н.І. Інноваційний розвиток підприємства: навч. посібник. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. Харків, 2019. С. 223
51. Юрчук Н. П., Кіпоренко С. С. Розвиток технологій big data в умовах цифрових трансформацій. *Агросвіт*. 2021. № 9-10. С. 60–68.
52. Agriculture Innovation: 10 Tech Trends to Watch in 2023. URL: <https://masschallenge.org/articles/agriculture-innovation/>
53. Was A., Sulewski P., Krupin V., Popadynets N., Malak-Rawlikowska A., Szymanska M., Skorokhod I., Wysokiński M. The Potential of Agricultural Biogas Production in Ukraine – Impact on GHG Emissions and Energy Production. *Energies*. 2020. Vol. 13(21). Pp. 1-20. URL: <https://doi.org/10.3390/en13215755>
54. Yakubiv V., Yakubiv R., Maksymiv Yu., Hryhoruk I., Popadynets N., Iwaszczuk N. Assessment of Efficiency of Agricultural Enterprise Management: Methods and Trend Analysis. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Vol. 7(3). Pp. 19-26. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.3.19-26>

ДОДАТКИ